

S'adresser à
HOVNAN PALAKACHIAN
Directeur du journal Arménien
DZAGHIK
Sultan Hamam, 14, Librairie Bagdadlian
CONSTANTINOPLE

ԾԱՂԻԿ

ՃԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

درعليه ده سلطان حمامه
۱۴ نومروى بغدادليان كتبخانه سنده
«زاغياك»
غزته سى مدبرى
پالاقاشيان حوونان

Ազգային, Գրական, Գիտական, Մանկավարժական, Քաղաքական

ԴՊ Տարի, Թիւ 9

ՃԱԲԱԹ

1/13 Մարտ 1897

Թուրքիոյ համար արեւելեան 50 դր., Ռուսիոյ համար 5 ռուպլի, ուրիշ երկիրներու համար 12 ֆրանկ: — Վեցամսեայ եւ եռամսեայ բաժանորդագրութիւնք եւս կ'ընդունուին: — Հասը 40 փարա: Դրամի փոխարէն փոստայի փուլ կ'ընդունուի 115 դր.ի փուլը 100 դր.ի հաշուով: — ԾԱՂԻԿԻ վերաբերեալ ամէն զործի համար դիմել՝ ամէն օր կէս օրէն յետոյ՝ առ ՏԵՐԵՆ-ԽԱՐԱՊԻՐՆԻՆ՝ Յ. Գ. ՓԱՆԱԳԱՇԵԱՆ Սուրբան Համամ, քիւ 14, Պաղատեան գրասունք, ուր հաստատուած է Խմբագրասունք:

Ի ՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻԻՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ. Յաւալի երեւոյթներ:
Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ. Շուշան խաթունին
սղան:

Գ. Ա. ՄԱՆԱԹԵԱՆ. Դպրոցին պատասխա-
նասունքներ:

ԶԱՐՈՒՀԻ ՍԷՖԵՐԵԱՆ. Աղջկան մը օրակիրը:
ՏՕՔ. Ն. ՏԱՂԱԽՐԵԱՆ. Մանրէաբանական:
ՍԵԼՔՈՆ ԳՍԼԷՆՏԵՐԵԱՆ. Առանձին ձեւագի-
տութիւն:

ՄԵՐՄԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ. Հինօրինաց Աղ-
ջիկան մը (2):

Գեղարուեստի բաշխիչ:

Շարաժը մէկ հարցումն: — Շարաժումն
Ազգային եւ Քաղաքական լուրերը: — «Ծա-
ղիկ» ի Նամակասուիք: Յայտարարու-
թիւններ:

ՃԱԲԱԹԱԿԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑ

ՄԱՐՏ

2. Կիր. — Հս. եւրոպ. Մարտ 14. — Տաճ.
Շէվլ. 11. — Կէս օր՝ ժամ 6. վր. 9. —
53րդ ճարեգործ Ումպլըժօ Թագ. Խալիոյ:
3. Բշ. — Ը. Ե. Մարտ 15. — Տճ. Շէվլ. 12:
4. Դշ. — Ը. Ե. Մարտ 16. — Տճ. Շէվլ. 13:
5. Դշ. — Ը. Ե. Մարտ 17. — Տճ. Շէվլ. 14:
6. Եշ. — Ը. Ե. Մարտ 18. — Տճ. Շէվլ. 15:
— Հրէից՝ Շէվլը պայքարմը 2 օր:
7. Ուր. — Ը. Ե. Մարտ 19. — Տճ. Շէվլ. 16:
— Լուսնի լուսնի ժամ 5, ր. 18:
8. Շր. — Ը. Ե. Մարտ 20. — Տճ. Շէվլ. 17. —
Պարսից՝ Նէվրուզ. — Կէս օր՝ ժամ 6:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ «ԾԱՂԻԿ»Ի

ՆԻՔՍԱՐ, Խ. Ս. — Կը գրէք: «Եթէ
կարելի է, թերթիդ հայատառ եւ թրք-
քարաբարձ հրատարակութիւնն ալ, 8
— 10 բաժանորդք եւս փափաքող են

գրուել. անգլոյս Հայ ժողովուրդը մե-
ծաւ մասամբ սաճկախօս, բայց մի-
անգամայն ձեր թերթին ուղղութեան
սիրահար ըլլալով, ձեր արդիւնաւոր
թերթէն օգտուելու համար այս մի-
ջոցը կը խորհին եւ իմ միջնորդու-
թեամբ կը խնդրեն որ եթէ կարելիու-
թեան սահմանին մէջ է այդ, իմ մի-
ջոցաւս անմիջապէս պէտք եղածը
անգեկազրէք:»

Ոչ թէ 8 — 10, այլ 800 — 1000 բա-
ժանորդ ունենալու ապահովութիւնը
պէտք է, որպէս զի կարելի լինի այդ-
պիսի հրատարակութեան մը ձեւաբա-
րակել: Այդ տաճկախօս ազգայնոց հա-
մար մեր թերթէն օգտուելու ամենէն
պարզ եւ գործնական միջոցն է հա-
յերէն սովորել: Այդ կարգի մարդոց
համար կիրականօրեայ դասարաններ
բացուելու են անգլ: Նոյն իսկ Մա-
ղիկին բաժանորդագրուելով եւ շա-
բաթական կարգալով, թէեւ մարդ
սկիզբները շատ բան չը հասկնայ,
հետզհետէ կ'ընտելանայ լեզուին եւ
վերջ ի վերջոյ կարող կը լինի կամա-
րելապէս հասկնալ զայն:

ԽԱՐԱՊԻՐՆԻՆ, Խ. Գ. — Այս թիւը մի-
այն կը զրկենք իրրեւ նմոյշ. չարու-
նակաբար զրկելու համար բաժնեկցոյն
կ'սպասենք:

Ս. ՀԻՍԱՐ, Գ. Մ. — Ձեր յիշած
բաժնեկցին չը վճարուեցաւ:

ԲՈՒՍՃՈՒԳ, Դ. Տ. — Իրրեւ նմոյշ
միայն մէկ թիւ կը զրկենք եւ ոչ թէ
8 թիւ. ուստի ներկայ թիւը միայն
կ'ստանաք: Բաժանորդագրութիւն
կանխիկ:

ՄԱՐՍԻՆԱ, Օ. Գ. — Ծաղիկի 1, 2,
3 թիւերն արդէն սկիզբէն զրկուած
են Ձեզ, ինչպէս եւ յաջորդ թիւերը
չարունակաբար. հետեւաբար ստացա-
կիրը ճիշդ գրուած է:

Նշան էՖ. Գազազեան 1 օրինակ
տարեկան Ծաղիկ նուիրեց Ազգ. հի-
ւանդանոցի:

Մինաս էՖ. Այվաղեան 1 օրինակ
եռամսեայ Ծաղիկ նուիրեց Գուրա-
պէլէնի Ներսիսեան վարժարանին:

ՎՐԻՊԱԿ

Ծաղիկի վերջին թիւոյն 119րդ ե-
րեսին Ա. սիւնակին վերջերը, «զի-
տութիւնը ուղեղին ծանօթութիւնն
է» խօսքը պէտք է կարդացուի «զի-
տութիւնը ուղիղին ծանօթութիւնն
է»:

ՍԱԿԱՐԱՆ ՂԱԼԱԹՈՅ

Օտմ. ոսկին 100 դրուշեկն

Մեմիսիյէ արծաթ . . .	Ղր. 108 22
Ֆրանս. ոսկի (20 ֆր.) . . .	87 20
Անգլ. ոսկի	109 39
Բուսիոյ Բօլ	89 90
Բուսիոյ քրքադրամ Օ. Ո. . .	5 81
Բուսիոյ երկարուլի . . . ֆր.	89 50
Գոնսոլիս, Սեւի Դ. Օ. Ո. . .	19 30

ՑԱԻԱԼԻ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Իբրեւ Հայ, մեր արժանապատուութիւնը վիրաւորուած և զայրոյթ զգացինք, կարգալով Վառնայէն եւ Ռուսնոքէն եկած նամակներն յազրաց մէջ՝ Հայ գաղթականաց ոմանց անվայել և անիրաւ վարմունքի մասին, ընդդէմ օտարազգի բարերարութեաներու։ Այս վերջնոց համար, ինչպէս և բուն նշխարատուաց համար, Ծաղիկի վերջին թուով երբ կ'ըսէինք թէ « ո՛չ միայն նուէրընկալներու, այլ և ազգովին շնորհակալութեան և երախտագիտութեան արժանի են », բնաւ մեր մտքէն չէինք անցուներ թէ կրնան գտնուիլ Հայեր, մանաւանդ նուէրընկալներէն կամ բարերարեալներէն, որոնք ապերախտ և անվայել վարմունք ունենան իրենց բարերարներու նկատմամբ։ Բայց անս զայդ ալ կը լսենք, Վառնայի մէջ, Օր. Ֆրազէր՝ պատուէր ընդունելով Անգլիայէն թէ Հնդկաստանի սովին պատճառաւ պէտք է չափաւորել Պաշկարիոյ Հայ գաղթականաց արուած նպաստն, կը հարկադրուի օրական 50 օխա միսի նպաստը 25ի և խանութու մէջ բնակող պանդուխտներուն արուած օրական մէկ օխա հացն կէս օխայի խնցնել։ Պանդուխտներէն ոմանք կ'աղաչեն Օրիորդը որ հացի վերայ զեղջ չընէ, որովհետեւ 2 է ժամու մէջ կէս օխա հացով չեն կշտանար և զրամ ալ չունին որ մնացածն իրենք գնեն։ Ուստի կը խնդրեն որ օրական մէկ օխա շարունակէ տալ՝ մինչեւ որ իրենք գործ գտնեն։ Բայց անո՛ւ ուրիշներ, չը կրնալով զիմադրել անկրթութեան և ապերախտութեան զրգումին, զրով քաւառնալիքներ կ'ընեն Օրիորդին, անոր պատուհանին բարեր կը նետեն, կռիւ կը հանեն, կը ձերբակալուին, և իրենցմէ ոմանք ալ չարաչար ծեծուելով՝ հիւանդ կը պառկին, մին ալ մահամերձ վիճակի մէջ։ Բարեախրտ օրիորդը կ'այցելէ բանտարկելոց, եւ հոն ալ կը նպաստէ անոնց։ Բանտարկելոց կողմանէ հեռագրուաւ զիմում կ'ըլլայ Սոֆիայի կեդրոնական կառավարութեան, և խիստ քննութիւն բանաչու հրաման կուգայ։ Հասանականաբար Օրիորդն ինքը կը վճարէ հեռագրին զրամն ալ, զիւրացնելու համար իրեն ղէմ մեղանջողներուն արձակումը։

Միեւնոյն ատեն նոյն անամօթութիւնները տեղի կ'ունենան անգին Ռուսնոքի մէջ՝ ուրիշ բարեախրտ և անձնուէր աղջկան մը, Օր. Լանկի, ղէմ։ Նպաստ ընդունող 100-150 գաղթականք, մէկ քանի ծայրայեղներէ թեւադրեալ, Օրիորդին կը զիմեն եւ ան-

պատշաճ ձևով մը կը յայտնեն թէ իրենց բաշխուած նպաստներ անբաւական են։ Անգլուհին նախ կը փորձէ քաղցրութեամբ համոզել զանոնք ու իրենց տեղը դարձնել։ Գաւառապետին սպառնալիքն և անգլիական դեր-հիւպատոսին յորդորները պէտք կ'ըլլան՝ համախմբումը ցրուելու համար։ Անոնց զխաւորներէն մին ալ կը ձերբակալուի։ Պատշաճութեան տահմանին մէջ զիմում մը եւ խնդիրք մը՝ հասկնալի պիտի ըլլային և ներելի։ Բայց ինչ որ կը դատապարտենք մենք ու կ'այսպանենք, գործուած անկարգութիւններն են և այն յանդգնութիւնը որով իրենցմէ ոմանք անխղճութիւնն ունեցել են մինչեւ իսկ անվայել խօսքեր ուղղելու։ Օրիորդին։ Այսպիսի տրամադրութեան և անամօթութեան ղէմ ամէն զգայուն Հայ բողոքելով կը բողոքէ, և զո՛հ եմք որ տեղւոյն լրջամիտ գաղթականք, ինչպէս կը տեղեկանամք Բիզանդիոնէն, իրենք եւս նոյն արդար ցատումով լեցուել և հանրագրութեամբ մը շնորհակալութիւն յայտնել են ազնուասիրտ Օր. Լանկի՝ իր ճշմարտապէս բրիտանական բարեգործութեանցն համար։

Դիտել պէտք է որ, թէ՛ ի Վառնա և թէ՛ ի Ռուսնոք և այլ ամէն ուրեք, անկարգութեանց եւ անպատշաճ վարմանց հեղինակներն ոչ թէ անուսումն մարդիկ, այլ զպրոց տեսած երիտասարդներ են։ Այս մեր դպրոցներէն ուրիշ արդիւնք մի սպասէք։ Կարգապահութեան ոգին, *սխիշիւն* ըստած բանը, բացարձակապէս կը պակսի անոնց մէջ։ Բացարձակապէս կը պակսի նաեւ բարեկրթութեան վարժութիւնը։ Տղայոց կեանքին վրայ ցլերջ ներգործող այս երկուէական յատկութիւններն ամենէն աւելի անտես առնուած բաներն են մեր կրթիչներէն և կրթական վարչութիւններէն, որոնք դպրոցին միակ նպատակը կը համարին ուսումը, գիտութիւնը, իսկ բուն դաստիարակութիւնը, բարեկրթութիւնը, կարգապահութեան ոգին բնաւ իրենց ուշը չեն գրաւեր։ շատ շատ կ'աշխատին որ ձայն չելլէ, խնդիր չելլէ դպրոցին մէջ եւ շուրջը, եւ իրենք կարենան իրենց զիրքը պահպանել։ Բայց տղայք անկիրթ եւ անկարգ կը մեծնան եղեր, այդ իրենց հոգը չէ, կը բաւէ որ ի ներկայութեան Տեսչին՝ կարգապահութեան և անմեղութեան զիմակ մ'առնեն և անոր անմոռութեան սնունդ տան։ Տեսուչը, ասպարիզին անպատրաստ Տեսուչը բնականաբար, երեւոյթէն խաբուելով՝ ամէն բան կարգին կը կարծէ, ուրախ կ'ըլլայ որ մեծ յաջողութեամբ կը կատարէ պաշտօնը և հանգիստ սրտով իր բունը կը բնանայ։ Տարիները կ'անցնին այսպէս, սերունդներ դուրս կ'ելնեն դպրոցին սեմէն, կեանքի

մէջ կը մտնեն և հոն ի հանդէս կը բերեն փողոցային կրթութեան տպագրութիւնները միայն: Գլխաւորական կեանքը բնաւ երբէք չէ ներգործած իրենց վրայ: Անշնորհքութիւններ բերած էին իրենց հետ դպրոց, և զայնս կատարելագործած են դպրոցին մէջ՝ զէշ գէշ բաներ իրարմէ սովորելով: Այս տեսակ դպրոցներ ի՞նչ արդիւնք կրնային տալ, եթէ ո՛չ երիտասարդներ որոնք ահաւաստիկ նոյն խակ իրենց բարեբարներու դէմ մեղանշելու, անոնց հանդէպ անպատշաճ վարմունք ունենալու, նոյն խակ անվայել խօսքեր ընելու չեն խղճար:

Տասնեակ տարիներէ ի վեր այսպէս կ'երթան մեր դպրոցներ և այս վիճակ կը շարունակուի ու կը շարունակուի: Ժամանակ է որ այլ ևս սկսինք ուշադրութիւն դարձնել բուն դաստիարակութիւնը ըստուած գործին: Թո՛ղ քանի մը ուրիշներ պակաս ըլլան, բայց թող մեր տղայք իսկապէս դաստիարակուին: Ուսումն. Խորհուրդը, որ մեծ եռանդ ցոյց կուտայ օգտակար հանդիսանալու, ամենէն մեծ գործը կատարած պիտի ըլլայ՝ բարեկրթութեան և կարգապահութեան ոգին մտցնելով մեր վարժարանաց մէջ: Ուսուցումը երկրորդական կարեւորութիւն միայն ունի: Արդէն, երբ կարգապահութեան ոգին կը պակսի դպրոցին մէջ, դասերն ալ միշտ ապարդիւն կ'անցնին: ասիկայ փորձուած բան է: Բայց Ուսումն. Խորհուրդին ինչպէս պիտի կրնայ կատարել գալոյ, երբ պիտի հանդիպի Գաստիարակներու և նոյն խակ Տեսուչներու որոնք իրենք իսկ չեն ըմբռնած թէ ինչ է կարգապահութիւնը, Տիւրքիոյ ըստուածը: Այս տեղ դարձեալ երեւան կու գայ մանկավարժական ծանօթութիւններ կրթական մարմնոյն մէջ տարածելու անհրաժեշտ հարկը, որուն վրայ պարտի նաեւ դարձնել Ուսումն. Խորհուրդին իր լուրջ ուշադրութիւնը: Ուսումն. Խորհուրդին գործը պիտի ըլլայ, մէկ կողմէն այդ կարգի ծանօթութիւններ տարածելու համար հարկ եղած միջոցները ձեռք առնելով և գործադրելով հանդերձ, միւս կողմանէ հոգ տանիլ որ ապիկար Տեսուչները հետզհետէ հեռացուցուելով՝ դպրոցներու խնամքը յանձնուին քիչ շատ կանոնաւոր դպրոց տեսած, մանկավարժական ուսման քիչ շատ հմուտ և միանգամայն բարոյական կորով ունեցող ուսուցիչներու: Տեսչական պաշտօններու յարմար ուսուցիչներ մենք գիտենք որ կան և Ուսումն. Խորհուրդն ալ կարող է գտնել զանոնք: Մենք պատրաստ ենք ի հարկին անուններ եւս տալ՝ եթէ ուզուի: Ուրիշ անգամ ըսինք, նորէն կ'ըսենք. մեր դպրոցներ երբէք չեն կրնար բարեկարգուիլ, մինչեւ որ ձեռնհաս Տեսուչներու խնամոց չը յանձնուին:

Տեսուչներ որոնք արտօնեալ ըլլան իրենք կազմելու վարժարանին ուսուցչական մարմինը և անոր (վարժարանին) ուսումնական և բարոյական ընթացքի մասին պատասխանատու ըլլան Ուսումն. Խորհուրդի:

Անցեալ անգամ խօսեցանք՝ Պոլսոյ մէջ գտնուող վարդապետներն ու եպիսկոպոսները գաւառ դրկելու անհրաժեշտ հարկին վրայ: Շաբթուս գաւառներէն եկած տեղեկութիւններ աւելի եւս շեշտեցին այդ հարկը: Այնժամայի, Երզնկայի և Սամանի մէջ Բողոքական պատուելիներն սկսեք են Հայոց եկեղեցիներու մէջ քարոզել և Աստուծոյ խօսքը բացատրել ժողովրդեան: Հաւանականաբար նոյն օրինակ քարոզութիւններ տեղի կ'ունենան և ուրիշ տեղեր: Հիմա կ'արժէ թափանցել Հայ ժողովրդեան հոգւոյն և զիտնալ թէ ինչ կը խորհի Հայ կղերին անտարբերութեան մասին դէպ ի Հայ եկեղեցին և Բողոքական պատուելիին փութկոտութեանը մասին՝ հոգիներու փրկութեանը համար: Երկու բն ալ Քրիստոսի նուիրուած պաշտօնեայններ են: Բայց անն մին միմիայն իր հանգիստը, նիւթական շահու ապահովութիւնը նպատակ և պայման կը դնէ իր հոգեւոր կոչման ծառայելու համար, միւսը հոգւով կը նուիրուի Տիրոջը գործին: Մին բոլորովին նիւթականացուցած է Աստուծոյ տաճարին պաշտամունքը և ժողովուրդը կը նկատէ իրեն համա եղած և ոչ ինքը ժողովրդեան համար, իսկ միւսը Առաքեալ կը հանդիսանայ ժողովրդոց մէջ և Աւետարանի ճշմարտութիւններն անոնց մէջ տարածելու, զանոնք հոգեւորապէս մխիթարելու և բարոյապէս աւրիացնելու համար ոչ մէկ ստիժ կ'արհամարհէ: Հիմա, բռնք, Հայ ժողովրդեան միամիտ, տգէտ մասը որք սիրէ, որին փարի. Հայ վարդապետին որ իր ուրախութեանց միայն ուրախակից կ'ըլլայ, իսկ ցաւոց երբէք ցաւակից, Թէ Բողոքական պատուելիին որ կուգայ կը հասնի ժողովրդեան՝ հոգեւոր ախտանոց ամենէն աւելի կարօտ ժամանակն և Աւետարանի մխիթարութիւնները կը սփռէ անոր վրայ:

Կը կարծենք թէ Կրօնական Ժողովը և մեր շատ մը վարդապետներն ու եպիսկոպոսներ չափազանց պիտի յուզուէին, երբ պատահէր որ Պոլսոյ եկեղեցիներէն մէկուն մէջ՝ Հայ եկեղեցւոյ աշխարհական մէկ գաւառ կը ելնէր Աստուծոյ խօսքը քարոզել ժողովրդեան: անմիջապէս շրջաբերականներ պիտի ուղղուէին ամէն կողմ և աշխարհականք պիտի արգիլուէին քարոզ խօսելէ, Աստուծոյ խօսքը բացատրելէ: Աստուծոյ տաճարին մէջ, ինչպէս դամբանական խօսիլն արգիլուած

ռաջնակարգ մարմիններէն մէկը . դպրոցի , եկեղեցիի , հիւանդանոցի , պատրիարքարանի խնդիրներ , հանգանակութեան մասնակցութիւններ , այս կամ այն ազգային պաշտօնէութեան դէմ գանդաւաններ եւ այլ նմանօրինակ ազգային գէպքեր զրկելէ հանապազօրեայ խօսակցութեան նիւթ էին ոսկերիչ վարպետներու շօնհալին մէջ . հոն կը գծուէին , կը մարմնաւորուէին ազգին փափաքներն ու պէտքերը . ամիրայներն անգամ Պատրիարքարանի բողոքներուն վրայ անհանգիստ կ'սպասէին գիտնալ թէ ոսկերիչ արհեստագետներն ի՞նչ ընթացք պիտի բռնեն օրուան յարուցեալ խնդրոյն առջեւ , եւ ամենէն խոհեմները , նախապէս լուր առնելով էմնաֆին հակամիտութեանց վրայ , խորհուրդ կուտային իրենց ընկերներուն՝ փութալ խնդիրը կարգադրել այն եղանակաւ , ինչպէս որ պիտի ուզէին ոսկերիչները , այսու փրկելու համար իրենց զբաղմունքուն հեղինակութիւնը . կրնանք ըսել որ եթէ ամիրայներն ազնուութեան հովիւ ունէին , ոսկերիչ դասակարգն հայկական պառնոտաւորն էր :

Ուրեմն ռուսնաւ ազգին կեանքն ուսումնասիրած ըլլալու էր , անոր պէտքերը պիտի կրնար հասկնալ ու ի հարկին իր գրամը պիտի տար՝ զոհացնելու համար զանոնք . թէ՛ համայն դասակարգին եւ թէ՛ իւր անհատականութեան հաշուոյն պիտի խնամէր որբերը , անանկները , աղքատները , անկարող դպրոցներու ձեռնառութիւն պիտի ընէր , ազգային Հիւանդանոցին ու Որբանոցին մատակարարութեան ու զարգացման պիտի հսկէր ու նպաստէր :

Իրմէ չէր սպասուեր ուսումնաւ արդէն կէս դար առաջ հունալի առ հասարակ զուրկ էր ուսումնաւ . բայց պարտէր ուսումնասէր ըլլալ . վա՛յ անոր որ դպրոցներու դէմ խօսէր , արդէն մեր մէջ կոխները ձեւարանին փակումէն վերջն ու անոր առթիւ սկսան :

Ի՞նչպէս այդ անուսումնաւ մարդիկ այնքան ուսումնասէր էին . պատմիչներու կը թողունք պատճառները փրնտուել . մենք երեւոյթը կը նկարագրենք . սա իրաւ է թէ մեր ոսկերիչ դասակարգն ամենէն առաջ զգաց ուսման կամ բարձր քաղաքակրթութեան կարեւորութիւնը , եւ կանոն ի սխալելով չը փորանեցաւ գործելու :

Մեր ընթերցողը դիւրաւ կրնան երեւակայել թէ այս զատկարգին պատկանող անհասները բազմապիսի յատկութիւններով օժտեալ բնորոշ ամբողջութիւն մը կազմած են , ուր աւելի բարիք գտած է ազգը քան ուրիշ ու եւ է հայ ընկերակցութեան մէջ , եւ եթէ կը ցաւինք որ օտարներու հետ մեր յաճախակի շփումները , առեւտրական պայմաններու փոփոխուիլը , ժամանակին պահանջներուն ազդեցութիւնը ոսկերիչ դասակարգին զօրեղ կազմակերպութիւնը թուլցուցին , մինչեւ իսկ քայքայեցին աստիճան մը , գոնէ այսօրեայ ոսկերիչներէն շատերու անհատական նկարագիրն զիրենք կը զանազանէ ուրիշ դասակարգերէ եւ ոսկերիչն ու եւ է արհեստի պատկանող լաւագոյն հայուն չափ հայ է :

* * *

Բ .

Շուշան խաթունը մին է այն ահպար մամերէն որ հին ու ընտանի խաղաղ կեանքը կը յիշեցնեն . եօթնամեակն տարին անցուցած , դեռ կորով կայ քաղաքին եւ քաղցր զգացումներու արտայայտիչ չէալը խօսուածքին մէջ . այրը մեռած էր շատ կանուխ , թողլով իրեն վեց զաւակ եւ օրագահիկ հայթայթելու հազիւ բաւական աղբրուստ մը . այն ատեն այս նոր այրին Հանրմ Շուշան կը կոչուէր . համակրելի կին մը , որ գեղեցիկէ տեղի կ'արժէ . նայուածքին մէջ ընտելեան պարզ բանաստեղծութիւնը կը ճառագայթէր . անպատու տիրութիւն տալու նին կորստեան եւ անսահման գորով այն վեց փոքրիկ որբերուն համար որոյ միանգամայն հայրութիւն ընել կ'ստիպէր իւր զմարդկութիւնը : Մեծնողը այնքան մեծ տեղ մը կը զբաւէր իր յիշողութեան մէջ , անոր սէրն այնքան արմատ բռնած էր սրտին մէջ , որ չը խորհեցաւ երբեք վերադառնալ տալու անանկ , եւ , հակառակ իր վեց հօտիկներուն , իրեն երկնցած ձեռքերուն ամենքն ալ մերժեց . ամուսինը գինք իր կիներ ընկալու յաջողած էր նախ , եւ , երկուքին մէջ սէրն ունակութիւն գտնուել յետոյ , կրցած էր նաեւ մայր ընել զինքը :

Ասկէ իբր յետոյ տարի առաջ բողոքական խմբը կը մտնէր ազգին մէջ , եւ եթէ շատեր բողոքական չէին ըլլար , այն ատենի երիտասարդութեան պատկանողներէն կը գանուէին որ ժողովարաններու շուրջը կը գեղերէին երբեմն , քարոզիչ պատուելիներուն հետ կը խօսակցէին եւ բողոքականութիւն ընդգրկող ընտանեաց չըջանալիներուն մէջ կ'երեւային : Եթէ զաւա կրօնական խնդիրները մէկգի առնենք , կը պարտինք խոստովանիլ թէ բողոքական ընկերակցութիւնը մոտաւոր ու բարոյական զարգացման խթան մը , լաւ օրինակ մ'եղաւ մեզ . բողոքականը սոսա չը խօսիր , բողոքականը չը հայոցեր . այսպէս ճանչցուած էին անոնք . անոնց մէջ սէրն ու ամուսնութիւնը , ընտանի կեանքին զուարթութիւններն ու երջանկութիւնը , խորհուրդի մտերիմ գաղանիքի մը զրոյժը կը կրէին : Հանրմ Շուշանի ամուսինն , իր բնական խելքով ու գաղափարներու բաւական գաղափարներ ստացեր էր անոնցմէ եւ իր մայրենի եկեղեցին հօգուով սիրած ու անոր փարած ատեն , բողոքական ընկերութեան լաւ կողմերէն շատ բան օրինակած էր . այր ու կին մէկզմէկ հատոտելով սիրած էին , ամենուն աչքէն հեռու , ազաւիտներու նման իրարու ախանջին միայն մնջելով : Հանրմ Շուշան իր էրկան մարին ու սրտին վրայ կաղապարուած էր . իր զուակները խնամելու կերպէն պիտի հասկցուէր թէ ի՞նչ կ'արժէր ինքը՝ նաեւ իբր մայր :

Կարելի չէ՞ երեւակայել թէ որքան դժուարութեանց կ'ենթարկուի կին մը , որ առանձին վեց մանուկներու բոլոր պէտքերն հոգալու եւ ամեն կարգն ու մաքրութիւնը պահպանելու հարկադրուած է . Հանրմ Շուշան չընկրկեցաւ սակայն այդ դժուարութեանց առջեւ . իր բնական խելքէն առաջնորդուելով՝ իր ամուսինն արւած իրտաններէն օգուտ քաղել որոշեց . նախ սկսաւ չաւառաւ աշխատիլ , գիշերը ցերեկին միացուց . յետոյ , առ տակաւ , քանի զաւակները մեծնալ սկսան , յանձնարաւ

բեց իրենց որ ամէն մէկը կըցածին չափ իր զործը տեսնէ եւ մօրմէն կամ ուրիշէ մը օգնութիւն չսպասէ երկու աղջիկները զիւրաւ կը համակերպէին իրեն . սակայն մանչերը՝, չորս հատ մանչ , ի՞նչպէս ճամբու բերելու էր զոնոնք . Հանրմ Շուշան ճարը գտաւ եւ շուտով , առաջին օրէն , անկողինները շտկելու տեսն , ամէն մէկն իր անկողինը քով կը սանէր , եւ անուշ անուշ խօսակցելով միմեկին կ'սկսէր շտկեալ . աշխատութեան միջոցին կարեւոր պատճառ մը գտնելով կը հետանար քովէն եւ կը թողոր որ փոքրիկն առանձին ի գլուխ հանէ այն ծառայութիւնը : Այսպէս սեղանն անոնց պատրաստել կուտար , մէկուն կը յանձնարարէր սենեակ մ'աւելի , միւսին՝ կերակուրին եփելուն հսկել , ուրիշի մը պարտիզին ու հաւերուն խնամք տանիլ , ու այսպէս , մանչ ու աղջիկ տամէքն ալ մէկ մէկ պիտանի զործ ի գլուխ կը հանէին . ինքը Հանրմ Շուշան ծանր զրադուսնները միայն ստանձնած էր , բայց շատ աւելի քիչ կը յոգնէր քան այն բաղմաթիւ մայրերն որ իրենց զաւակաց քմահաճոյքը գոհացունելու համար օրն ի բուն աշխատելով հողիէ կ'ելլեն :

Հանրմ Շուշան իր զաւակներուն վրայ , անխտիր , հեղինակութիւն մ'ունէր անսահման . իր հրամաններն անմերձելի էին . խօսքերը պատգամի պէս կ'ընդունուէին անոնցմէ , եւ այս ոյժը գտած էր զազանիք մը գտնելու պէս . կամացուկ կը խօսէր անոնց հետ , ամէն մէկը զատ զատ իր մտերիմներն էին , իր սրտի ցաւերուն մխիթարիչները . բնաւ չէր բարկանար անոնց , բնաւ չէր հայտնէր , բայց իր յանձնարարութեանց , իր հրամաններուն մէջ անողորմելի կամք մը կը դնէր , մեղուանուշ լեզուի մը , խանդակաթ սրտի մը անուշ գորովոյն միացած կամք . եւ աղայք կը հպատակէին իրեն՝ վախճալով որ Տուտուն կը վշտանայ :

Այս Հանրմ Շուշան իր ամուսնին մեռնելէն յետոյ իրացունէ խաթուն մ'եղաւ , եւ , թէպէտ դեռ երիտասարդ , ամէնքը զինքը Շուշան խաթուն կոչել սկսան . Հայ տանտիրնոջ հիւօրեայ արտադր , զոր Շուշան հաճութեամբ փոխանակեց հանրմին հետ . չէ՞ որ էրիկը մեռած էր . որո՞ւ համար կոչուէր հանրմ :

Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ

(ԼՆԱԳԵԼԸ ԵՎԵՐԵՐԸ)

ԴՊՐՈՑԻՆ ՊԱՏԱՍԻԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ

Յաւալի է որ՝ ո՛չ միայն տան ու զպրոցին միջեւ միութեան գիծ մը գոյութիւն չունի , ո՛չ միայն նուիրապետական առնչութիւն մը չի կայ մեր զանազան կարգի կրթական հաստատութեանց մէջտեղ . այլ եւ կրթական մի եւ նոյն յարկին , մի եւ նոյն շէնքին տակ խակ կը պահասի համախորհուրդ գործակցութիւն պաշտօնակիցներու միջեւ :

* *

Դաստիարակներ կամ ուսուցիչներ կրնան յաճախ իւրեց կամքէն բոլորովին անկախ՝ գտնուիլ այնպիսի պայմաններու մէջ որ աննպաստ ըլլան իրենց արդիւնաւոր ծառայութեան . շատ արդիւնչ պարագաներ կրնան , անխուսափելի կերպով՝ ներկայանալ իրենց աշխատութեան առջեւ : Բայց պատասխանատուութեան մեծ բաժին մը կը մնայ դեռ անոնց վրայ . քանի որ կարող են , ամէն պարագայի մէջ , խորհրդակցիլ , զազափարի փոխանակութիւններ կատարել իրարու հետ՝ իրենց սանիկներուն մտաւորական , բարոյական կրթութեանը եւ զպրոցին ընդհանուր կարգապահութեանը վրայ :

Դժբախտաբար , իրենց կարողութեան սահմանին մէջ եղած այս պահանջը չեն լրացուցած անոնք :

Քոնիլոյի կարապը , ձուկն ու խնչիփառը ո՛ր չափով որ կարողացած են բեռնաբարձ սայլը շարժել իր տեղէն , մեր կրթական պաշտօնեայք ալ՝ սնահատորար իրարմէ անտեղեակ գործելով՝ նոյն չափով միայն յաջողած են թաւալել մեր զպրոցներուն անիւր :

* *

Ամէն մէկ զպրոցի մէջ ուսուցչական համակամ համափոփ մարմնոյ մը գոյութիւնը պիտի կրնար լեցնել շատ մը կարեւոր պայմաններու պակասը :

Կարողի մը ուսուցչական մարմնոյ մէջ խորհրդակցութիւնները պէտք են մանաւանդ սնո՛ր համար որ

Նախ՝ մեր զպրոցներու մէջ , արդի տիրող դրութեամբ , դեռ եւս շատ տեղեր , նոյն խակ Պոլսոյ մէջ , զատարանի մը աշակերտաց Դաստիարակ-Ուսուցիչը մի եւ նոյն անձը չէ . զատարան մը իր դաստիարակն ունի , եւ , անկէ զատ , իր այցելու ուսուցիչներն ալ ունի :

Ուսուցիչները երբ ծանօթութիւններ կ'աւանդեն տեղոյ , երբ անոնց իմացականութիւնը կը զարթոյցանեն կամ զգայնութիւնները կը թրթռացնեն , զատարակը պարտաւոր պէտք է ըլլայ իր արթուն լուսամբիս հսկողութեամբ այն ծանօթութիւնները հաստատել , այն նորածիլ իմացականութիւններն ու զգայնութիւնները մշակել հրահանգել , զանոնք գործի վերածել աշակերտին մէջ , անոնցմով ազնիւ ունակութիւններ ստեղծել ի նմա եւ այսպէս բարի բնաւորութիւններ կազմիլ :

Ուսուցչին աշխատութիւնը գործն է լուսային ճառագայթին որ թրթռումներ առաջ կը բերէ լոկ եւ կ'անհետի՝ պարբերաբար երեւնալու համար . զատարակին աշխատութիւնը գործը՝ պիտի ըլլայ ջերմային ճառագայթին որ՝ մշտագոյ՝ կը թափանցէ աւելի խոր , կը խմորէ ամբողջ զանգուածներ , կը թխսէ սաղմնային կեանքեր եւ ի լոյս կը բերէ զանոնք կենսունակ :

Եւ որպէս զի զատարակը կարենայ արդիւնաւորութեամբ այս պաշտօնը կատարել , պէտք է որ տեղեակ ըլլայ թէ ի՞նչ յօժարութիւններ , ի՞նչ հետաքրքրութիւններ կը զարթոյցանէ ուսուցիչը իր սանիկներուն մէջ , ի՞նչ ծանօթութիւններ կը սերմանէ , ի՞նչ սկզբունքներ կը ներշնչէ , ի՞նչ դասեր կ'աւանդէ ի պատրաստութիւն : Այս կէտերուն տեղեակ չեղող զատարակ մը չի պիտի կրնայ շարունակել , հաստատել , բեղմնաւորել այցելու ուսուցչին գործը : Եւ այս պարագայից վրայ լուսաւորուելու

յարմարագոյն աղբիւրը չէ՞ խորհրդակցութիւնը այցելու ուսուցչաց եւ մնայուն դաստիարակին մէջ :

Երկրորդ՝ անո՞ր համար պէտք է դարձեալ խորհրդակցութիւնը դպրոցական գործին մէջ՝ որովհետեւ ուսնինք պաշտօնեաներ որոնք՝ թէեւ եռամսհուն օգտակար ըլլալու, թէեւ փութաջան իրենց պաշտօնը խղճի մտօք կատարելու, բայց անփորձ եւ սկսնակ՝ կը դործեն այնպիսի կերպով մը որ կա՛մ շատ ետ կը մնայ աղուն կըրթութիւնը, կա՛մ մեքենականութիւն մը կ'ստանայ իմացականութիւնը եւ կամ կանխաճառ ճղճիմ բան մը կը դառնայ նկարագիրը՝ ջերմանոցի ծաղիկ պէս անբոյր, անկենդան ու ոսկին :

Այս կարգի ուսուցիչներուն եռանդը, փութկոտութիւնը աւելի արդիւնաւոր չըլլա՞ր եւ իրենց բուն նպատակին չի՞ ծառայեր եթէ՝ ուսուցչական խորհուրդի մը մէջ՝ ուղղութիւն մը ցոյց արուի անոնց՝ փորձառուներու, կարողագոյններու կողմանէ : Քանի՞ներ անսած ենք որոնք մանկավարժական սկզբունք մը լսելէ, աննշան առաջնորդութիւն մը ընդունելէ ետք իրենց պաշտօնավարութեան մէջ, նորանոր խորհրդածութիւններ ըրած են անոր վրայ եւ այլազան կիրառութիւնները ըրած են մեծ յաջողակութեամբ :

Երրորդ՝ որովհետեւ մեր ուսուցիչներէն ու դաստիարակներէն ոմանք՝ գծափոստաբար՝ իրենց պաշտօնը կը նկատեն իրբեւ անկարեւոր, նոյն իսկ արհամարհելի արհեստ մը՝ մատչելի ամէն անոնց որոնք քիչ մը գրել կարգալ սորված են : ու՛ այս համոզմամբ, վերադարձաւ կ'ըզգան իրենց արժանապատուութիւնը՝ իրբեւ մէկ անգամը այդ աննախնայիկ ասպարէզին :

Ասոնք՝ ուսուցչական խորհրդոց շնորհիւ՝ քանի՞ ծանօթանան գործին արուեստական ու գիտական նրբութեանց, հետզհետէ պիտի սկսին խելամուռ ըլլալ թէ ուսուցչութիւնը եւ դաստիարակութիւնն ալ պաշտօններ են նոյննախ արժանաբեր, նոյննախ յարգանաց արժանի որքան յայտնապէս կարեւոր համարուած ու եւ է գործ : Այս խելամուռութիւնը պիտի դուռէ անոնց անձնատիրութիւնը, իրբեւ զօրաւոր լծակ մը վեր պիտի տանէ անոնց կըքած ոգին, անոնց վայրահակ գլուխը եւ գոչել պիտի տայ՝ ես աչ իսկ մըն եմ եղեր, իմ գործս աչ նշանակաւոր չեմ ընել եղեր : Ու անշուշտ, պիտի աշխատին այնուհետեւ բան մը ըլլալ, այսինքն իրենց գիտակցական ծառայութեամբ յարգել տալ իրենք զիրենք աշակերտին, հոգաբարձուն, թաղականին եւ հասարակութեան : Ահա՛ բարիք մը որ շատ մը ուրիշներ կ'արժէ :

Չորրորդ՝ կրթական գործին մէջ խորհրդակցութիւնը պէտք է, որովհետեւ ուսմանց ամէն ճիւղերուն մէջ սերտ առնչութիւն կը տիրէ : Ընդունելը իրարու հետ եւ գիտութիւններն իրարու հետ կապ ունին : Հապա ընդունելն ու գիտութիւնը, միթէ լսողորովին անկախ են անոնք իրարմէ : չէ՞ մի որ լեզուն ալ իր բառերու դաստաւորութիւններն ունի, իր գասաւորելու կերպերը, իր օրէնքները, իր վերլուծումը, իր համագործութիւնը : չէ՞ մի որ գիտութիւնը լեզուն թառերով կը լացաւորուին եւ մէկու մը լեզուն այնքան կ'արժէ որքան կ'արժէ անոր գիտական հմտութեանց պաշարը :

Ուսմանց զանազան ճիւղերուն մէջ տիրող այս առնչութեան բերամբ, ո՛չ թէ միայն դասարանի մը այլ եւ այլ ուսուցիչք եւ դաստիարակը պարտաւոր են խորհրդակցելու օգտակարութեան տեսակէտով : այլ՝ ենթադրելով որ մէն մի դասարան կը բաւականանայ մէկ Դաստիարակ-Ուսուցիչով մը, վարժարանի մը տարբեր դասարանաց Դաստիարակ-Ուսուցիչք ալ պարտաւոր են դարձեալ համախորհուրդ գործելու : վասն զի, թէեւ իբրեւ է որ՝ այդ պարագային՝ աշակերտ մը տարւոյ մը, առ առաւելն երկու տարւոյ ընթացքի մէջ պիտի մնայ մի եւ նոյն Դաստիարակ-Ուսուցչին խնամոց տակ, բայց այնուհետեւ պիտի յանձնուի ուրիշ խնամոց, յետոյ ուրիշի մը : Այսպէս, ուրեմն, առաջնոյն գործը պիտի շարունակէ երկրորդ պաշտօնակիցը, երկրորդին գործը՝ երրորդը : Իրարու պատասխանատու են անոնք : համեմալս է անոնց գործը :

Եւ յետոյ, կա՛յ դպրոցին կարգապահութիւնը որուն համար Դաստիարակ-Ուսուցիչք եւ Տնօրէնը — եթէ ունի դպրոցը — իրարմէ անկախ չեն իրենց գործառնութեանց մէջ : ամէն օր ամէն ժամ իրարու հետ կը կատարեն յարաբերութիւններ որոնց ի հարկէ կ'առաջնորդէ զիրենք աշակերտաց հաւաքական կեանքը թաղմայոյդ աղմկարար :

Խորհրդակցութեամբ է միայն որ ներդաշնակութիւնը պիտի պահպանուի այդ հակադրոյթ, յարադրիւ էակնեւորուն մէջ, եւ անո՞վ է դարձեալ որ ընկերական-կարգապահական ոգին պիտի հաղորդուի անոնց : Առանց համեմալս հսկողութեան, առանց համախորհուրդ պաշտօնավարութեան, դպրոցը պիտի ծնուցանէ ու զօրացնէ հաւաքականութիւն, ասեղութիւն աշակերտաց մէջ :

*
* *
*

Արդիւնաւոր գործունէութեան համար ինչ որ պէտք է, կրնան անոնք ամէնքը զլացուիլ ուսուցիչներուն, դաստիարակներուն : Կրթական օրէնք, Մարդիկ, Մանկավարժական թերթ, Գրադարան, Վարժապետանոց, բայց նոյն յարկին տակ պաշտօնավարող ուսուցիչներէն ոչ ոք կրնայ կապուել խորհրդակցութեան իրաւունքը (1) : Իրենցմէ կախումն ունի ի գործ գնել այդ իրաւունքը եւ օգտակար ըլլալ անով :

Ամէն ուր որ մինչեւ հիմա կրթական պաշտօնեայք չեն հասկրցած իրենց գործին այս համեմալսական, առնչական հանգամանքը եւ իրբեւ գտնելի խանութպան՝ իւրաքանչիւրն սոսի իր հաշտին՝ զնայած ու եկած է գալոյց, ամէն այդ անգիր պատասխանատու են անոնք եւ դատապարտելի :

Գ. Ա. ՄԱՍԹԵԱՆ

(1) Մի միայն Տեսուչը կրնայ կապուել, ինչպէս դատադատար կ'ընեն Տեսուչը ոմանք՝ ծայրայեղ ազատութեամբ մանկավարժական սկզբունք :

ԾԱՆՈԹ. ԽՄԲԱԳՐ

ՄԱՆՐԷԱԲԱՆԱԿԱՆ⁽¹⁾

ԳԻՒՏ, ԴԱՍԱԿԱՐԹՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆՐԷԻՑ

Մանրացոյցն 1774 զարուհ սկիզբը զսնուեցաւ, սակայն հետզհետէ կատարեւազործուելով՝ կէս դար վերջ միայն՝ գործածելի լաւ վիճակ մը ստացաւ, եւ եղաւ ժամանակի գիտնոց մի առձեռն գործին։ Արդարեւ այն ատեններ գիտնոց ընդհանուր զբաղումն էր՝ փոքր առարկաները քննել եւ ուսումնասիրել։ Լէօվէնհօէք հոլանդացի բնապատումն 1676 ին՝ բուսեղինաց խաշոցներուն (խաշած ջուր, infusion) մէջ առաջին անգամ նշմարեց ապրող շարժուն մարմիններ։ Նոյն օրինակ մարմիններ գտաւ եւ ապա ուրիշ գործարանաւոր մարմնոց խաշոցներու մէջ, զորս Զրաճիճի (Infusoire) անուանեց, եւ որք՝ ըստ ժամանակի գիտական համոզմանց՝ քանի որ կը շարժէին՝ կենդանիներ կրնային ըլլալ։ Միեւնոյն գիտունն հետզհետէ գտաւ եւ նոյն տեսակ ուրիշ էակներ, ջուրերու, գործարանաւոր մարմնոց, ատամանց մանի (Dartre dentaire), լորձնի եւ կենդանեաց ու մարդոց ազեաց մէջ, եւ նոյն իսկ փորձարութեանց ատեն՝ ազեաց մէջ՝ այս էակաց առատութիւնն հաստատեց, առանց սակայն այդ ակտիւ անոնցմէ պատճառած ըլլալն կասկածելու։

Լէօվէնհօէք չունեցաւ իրեն հետեւորդներ։ Մեծն Լիննէ՝ չուէտացի հոյակապ բնապատումն՝ իւր Բաու անուանեալ բաժանման մէջ զետեղած էր ջրածիճիներն, Այդ խումբն արդարեւ քաօս մ'էր, կը պարունակէր գործարանաւոր մարմնոց խաշոցներու մէջ յառաջ եկած բոլոր էակներն, յորս կային Լօներ (Algue), Նախակեղաններ (Protozoaire), որդեր (օձաճճի, եւայլն), Մանրեկներ, եւայլն։ Վերջիցս 1804 դարուն՝ Օթօ Ֆրէտէրիկ Միլլէր տանիմարդացի բնապատումն՝ Զրաճիճիներն երկու դասի բաժնեց. Մենակեաց (Monas) եւ Թրքուալի (Vibrio)։ առաջնոյն մէջ խմբած էր գնդաձեւերն՝ որք երկրորդաց համեմատաբար անշարժ էին եւ առանձնակեաց. երկրորդ խումբին վերաբերողներն երկար, թելանման եւ շարժուն էին։ Էհմէնպէրի գերմանացին՝ 1833ին Զրաճիճիներուն վրայ ի Պերլին հրատարակած իւր մէկ գործին մէջ՝ մեր այժմու մանրէ անուանածներն ուրիշ տեսակներէն կը զատէ եւ անոնցմով կը կազմէ Զրաճիճիներու Թրքուալիեայ (Vibrionia) ընտանիքն, որ կը պարունակէր Ցուպակիկներու (Bacterium), Թրքուալիաց (Vibrio), Պարուսաձեւերու (spirillum) եւ Պիուսաձեւերու (Spirochoetes) սեռերն։

Տըվէն եւ Ռէյէ ֆրանսացիք, 1850ին կը ծանուցանեն գիտած ըլլալ Ցուպիկներ (Bacterie) ածխախտէ մեռնող կենդանեաց արեան մէջ, առանց երբէք յարաբերութիւն մը հաստատելու այս մանրէից եւ այդ հիւանդու-

թեան միջեւ։ Բասսէօն 1857ին ցուցուց թէ՝ կաթերու խմորմամբ՝ կաթնային թթուի արտադրութիւնն՝ մասնաւոր ցուպիկներու գործն է։ Բասսէօն զատեց այդ ցուպիկներն, մշակեց զայնս եւ կրցաւ անոնցմով կաթնային խմորում յառաջ բերել, եւ կաթի այդ խմորումն տեղի չունեցաւ երբէք առանց այդ ցուպիկներուն։ Մի եւ նոյն գիտունն 1861ին ծանոց թէ, կոգեկան խմորումն (fermentation butyrique)՝ ածխախտէ մեռնող կենդանեաց արեան մէջ Տըվէնի եւ Ռէյէի տեսած՝ ցուպիկներու նման ջրածիճիներէ պատճառեալ է։ Տըվէն տեսնելով Բասսէօնի փորձերն, երեւակայեց թէ մի գուցէ՝ քանի մը տարի առաջ՝ ածխախտէ մեռնող կենդանեաց արեան մէջ Ռէյէի հետ ի միասին տեսած ցուպիկներն իսկ լինին պատճառ այդ հիւանդութեան. փորձերն (1863—64) հաստատեցին իւր ենթադրութիւնն։

Բասսէօն այս օրինակէն խրախուսեալ՝ շերամի հիւանդութիւններն ուսումնասիրեց (1865), եւ հաստատեց թէ՝ Բեպրիկն (1) Հուստասեր (Sporozoaires) կենդանոյ մը, իսկ Փլաշոիկն (2) ցուպիկի մը մակարոյժ կենաց արդիւնքն են։

Քոզ եւ Ֆէլց ֆրանսացի գիտունք՝ 1872ին հրատարակած մի հոյակապ գործով՝ կասկած կը յայտնեն թէ, մարդոց տարախոխիկ հիւանդութիւններն ալ ցուպիկներէ պատճառեալ են. ասոր իբրեւ ապացոյց մէջ կը բերեն շատ մը փաստեր, եւ իբր օրինակ կը նկարագրեն փտաբիւնութիւնն (septicemie)՝ որ երբէք կասկած չը թողուր։ Յայնմհետէ գիտունք սկսան ամէն կողմէն աշխատիլ եւ գտնել տարափոխիկ հիւանդութեանց մանրէներն։

Ինչպէս տեսանք, մանրէներն Զրաճիճիներու խմբին վերաբերող կենդանիներ համարուած էին։ Տըվէն առաջին անգամ 1864ին զայնս Ճօճակաւաց (Oscillariées) դրացի լօներ համարեց. Հէքէլ անգղիացի բնապատումն իւր Առաքնից (Protistes) խմբին մէջ կը զետեղէ զայնս։ Նէկէլի, Տըպոսի, Քոհն եւ այլ բուսաբանք ցարդ սունկեր կը համարին զայնս՝ ի նկատի առնելով սոցա բուսականաչէ (chlorophyle) զուրկ ըլլալն։ Նէկէլի զայնս՝ իրենց ընդլայնութեամբ բաժնուելով աճման համար՝ Հերմասուրնիկ (Schizomycetes) կ'անուանէ եւ Խմորասուրնիկերու (Levain) կամ Շախարասուրնիկերու (Sacharomycetes) դրացի կը դնէ. այս վերջիներն իրենց բազմապատկութեան տեսակէտով Բողորոյասուրնիկ (Blastomycetes) կ'անուանէ։ Քոհն կը բաւականաճայ Հերմասուրնիկ (Schizophytes) անուանել։ Այս վերջին գիտունն՝ 1872ին այս խումբին համար ցուպիկ (bacterie) բառն առաջարկեց. բառն ընդունուեցաւ նամանաւանդ գերմանացոց եւ անգղիացոց կողմանէ։

Դեռ 1878ին այս խումբի էակներու կենդանի թէ

(1) Տօթ. Տաղաւարեանի անոխայ Մանրէաբանութիւնէն պատահիկ մը։

(1) Բեպրիկն ենթարկեալ շերամն առողջներէ ուշ կ'իլնէ իւր ծուէն. աճումը դանդաղ է եւ անկանոն. շատերը քիչ տեսնէն կը փճանան. քիչեր կը յաջողին բժոժներ (cocon) տալ. Հիւանդաց ծուէրն հիւանդ Թրժուրներ յառաջ կը բերեն։

(2) Ֆլաշոիկն ենթարկեալը նախ չեն ճանչցուիր. մինչեւ 4րդ խորիւնափուլին ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ. յայնժամ յանկարծ անանելէ կը դադրին, կը թմրին եւ կը մեռնին։

բոյս ըլլալն խնդրոյ տակ էր. ոմանք Մանրակենդանի (Microzoaire) կ'անուանէին, այլք Մանրաքոյսի. այս զանազանութեան կարեւորութիւնն չը տուողք՝ կը բաւականանային Առաջնեկ (Protistes) եւ կամ Մանրօրգանիս (Microorganismes) կոչելով, եւ չէին որոշեր սոցա՝ ապրողաց որ ճիւղին վերաբերին. Սակայն այլք ջերմօրէն կը վիճէին այս բառերու վրայ. վէճք հասան մինչեւ Փարիզու գիտական կաճառին, որոյ 1878 մայիս 11ի նստին՝ Սէտիյօ Մանրե (Microbe) բառն առաջարկեց. հաճելի թուեցաւ այս բառն, ընդունուեցաւ եւ ընդհանրացաւ, նամանաւանդ ֆրանսացի գիտուններու կողմանէ:

Ոմանք իրաւամբ կ'առարկեն թէ, մանրե բառն նման Առաջնեկ եւ Մանրօրգանի բառերու՝ միայն փոքր էակներ կը նշանակէ, եւ այդ բառով կրնամք ոչ միայն ցուպիկներն, այլ եւ խմորաստեղծներն, բորբոսներն (moisissures), փոքր կենդանիներն (նախակենդանք, եւ այլք) անուանակոչել, ուստի եւ ցուպիկ բառն աւելի յարմար կը դառնայ. սակայն մանրե բառն իբր աւելի նուիրագործեալ՝ պիտի ընդունիմք. իսկ ցուպիկ բառն գաւազանակերպ մանրէներու համար պիտի գործածեմք:

Սյոժմ գրեթէ բոլոր գիտուններն՝ մանրէները բոյսեր կը համարին. մեծամասնութիւնն իբր Լօռեր կ'ընդունի զայն. վանթիկէմ եւ այլ ֆրանսացի բուսաբանք՝ Տըվէնի նման՝ զայն կը դասակարգեն Ճօճականաց քով, որոց հետ սունկերու Կապսաւուկաց (Cyanophycées) կարգը կը կազմեն:

Ուստի մանրէներն Գաղտասեր բուսոց, Տերեւաբոյսերու (Thallophytes) ճիւղին, Լօռերու դասին, Կապսաւուկներու կարգին վերաբերող միաբջջեան եւ բուսականաչէ զուրկ բուսիկներ են:

ԱՂԶԿԱՆ ՄԸ ՕՐԱԳԻՐԸ

11 Յունուար, 1897

Այս գիշեր սաստիկ ցուրտ էր. մայրս առաջարկեց իրենց քով նստիլ եւ հոն աշխատցնել տղաքը. սեղանին վրայ գիրքերու եւ տետրակներու կոյտ մը բարձրացաւ. ծնողքս չափազանց ուսումնասէր են. երբ մեր աշխատութիւնը տեսնեն, ալ իրենց համար ատկէ աւելի զբօսանք չի կրնար ըլլալ. բնաւ չեն խօսիր՝ զմեզ չխանդարեւու համար. մայրս ձեռագործ մը կը չինէ լոյսին մօտիկ, հայրս բան մը կը գտնէ կարգալու: Տիրան մեկանը թափեց. Սաթինիկին նշան ըրի որ ձայն չհանէ. առանց մեծերուն նշմարելուն՝ չորցուցի մեկանը. վաղն առաջին գործս պիտի ըլլայ փոխել չուխան, որպէս զի Տիրանը ազատեմ յանդիմանութենէ. խեղճ պզտիկը չափազանց զոյլ ելաւ, կարմրեցաւ, կտկազեց. Սաթինիկին ալ յուզուեցաւ. սիրուն տղաքներ, իրարու վրայ կը խնդհանան: Հայրս առաջարկեց ինձ օրուան թերթերը կարդալ. գաղափարներու պզտիկ փոխանակութենէ մը վերջ պարկեւու ելանք. ո՛րչափ կը սիրեմ ընտանեկան այս զոյլու-

րիկ համախմբումները. երբ ամէնքն իրարու վրայ կը գուրգուրան, զիրար կը սիրեն, կը յարգեն, ամէնուն բաղձանքը նոյնն է:

12 Յունուար 1897

Այս առաւօտ աղոյ սիրուն անակնկալ մը վերապահուած էր. աչքերս կը բանամ. զուրար ճերմկութիւն մը, ձիւնի աղուոր ցլումները պատուհանիս ապակիներէն ներս կը թափանցէին. Տիրան ու Սաթինիկ սենեակս կը մտնեն. «Ջարուհի, ձիւն եկաւ, այսօր կը վախճանք միշտիկ գարոց երթալու, մեզի հետ եկուր. ձիւնը մինչեւ ծոնկերս պիտի ծածկէ. կոնակիլ ձիւնագնտակ մը պիտի ուտես. » եւ դեռ ուրիշ մանկական զուարթ ճոռոգումներ. Սաթինիկ իր սեռին յատուկ երկչոտութեամբ չէր մասնակցած այս վերջին նախադասութեան, մանաւանդ ինձի անհաճոյ ըլլալու երկիւղէն. խոստացայ մինչեւ գարոց ընկերանալ իրենց. շատ զուարճացանք ճամբան՝ երբ Տիրան ամբողջ հասակով ձիւնին վրայ փռուեցաւ, բարեբաղդաբար վնասուած չէր, եւ առաջուրնէ աւելի զուարթ՝ շուրջս վազվզել սկսաւ:

Հիմա որ կէս գիշերը կը մօտենայ, խորունկ մեծ լռութիւն մը կայ չորս կողմս. վայրկեան մ'առաջ զլուխս դուրս հանեցի պատուհանէն. փառաւոր, հսկայ ու ալեւոր կոյր ծերունի մը ապաւորութիւնն ըրաւ վրաս գիշերուան ձիւնի ճերմկութիւնը. աստղ չկայ վերը երկնքին մէջ եւ ոչ լոյս վարը տուններուն մէջ. ընդհանրապէս դիտած եմ որ երկուշաբթի գիշերները սովորականէն կանուխ կը պառկի մարդ. վասն զի կիրակիի անդործութիւնը աւելի եռանդով կը կապէ մարդը երկուշաբթի գործին. յոգնութիւնը կը շատնայ եւ կանուխ կ'ուզուի հանգչիլ: Տունէն դուրս տեսնուած այս տխուր երեւոյթն, ըսի, ալեւոր խոհուն կոյր մարդու մը ապաւորութիւնն ըրաւ վրաս, որուն հանդէպ պատկառանք, լռութիւն ու սեռակ մը երկիւղ կը ստանայ հոգին մարդուն. ու վարէն յանկարծ շունի մը կաղկանձիւնը կը լսեմ. հեռուէն հասնող այս տխուր ձայնը շատ տկար կը դառնեմ աչքիս առջեւ տարածուող խորունկ ու մեծ երեւոյթին քով. ձեռքերս ալ սառեցան պաղ սենեակիս մէջ. քունի աշխարհին մէջ եթէ այս ամէնը տեսնէի, սոսկումը սրտիս մէջ պիտի ցատկէի տեղէս. հիմա կ'երթամ քունիս մէջ մոռնալ այս ապաւորութիւնը որ՝ հակառակ բաղձանքիս՝ տխուր կ'ընէ զիս:

ԶԱՐՈՒՅԻ

ՇԱԲԹՈՒՍԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հայոց եւ Հռովմէական Հայոց Ս. Պատրիարքներն երեքշաբթի օր Կայսերական պալատ գացին, ի շնորհաւորութիւն Պայրամի:

— Խապիւղի առժամանակեայ Թաղ. Խորհրդոյ՝ նը-

պատի բաշխման գործին մէջ ունեցած ընթացքը քննելու համար, Ս. Պատրիարք Հօր անօրէնութեամբ քննիչ կարգուեցան նոյն Խորհրդոյ անդամներէն Սեպուհէ Էֆ. Բլատեան, ինչպէս եւ Պատրիարքարանի պաշտօնեայնէրէն Միրհան Չօպանեան եւ Մկրտիչ Մելիքեան էֆէնտիներն:

— Կիպրոսի Ս. Մակարայ Հայոց Վանքին մէջ Որբանոց մը հաստատուելու է հոն գտնուող մէկ քանի ազգայնոց ձեռնհրէցութեամբ: Մէկ քանի օտար բարեսէր մարմիններ խոստացեր են նպաստել սոյն հաստատութեան: Որբանոցն առ այժմ ունեցեր է 30 ի չափ որբեր: Տնօրէն կարգուել է ուսեալ երիտասարդ մը, Վահան էֆ. Քիւրքեան, չրջանաւարտ Այնթապի Կեդր. Թուրքիոյ Ամերիկեան Քոլէճին, ծանօթ իւր գրական եւ կրթական գործունէութեամբ:

— Տարագրելոց Եանձնաժողովը դիմում րբեր է նաեւ մի քանի չոգենաւային Ընկերութեանց, որոց քով դրամ եւ զոյք ունին ի հայրենիս վերադարձուած պանդուխտ ազգայինք:

— Սղերդի Առաջն. Տեղապահ Տ. Թեոդորոս Վարդ. Տիւրիկեանի եւ տեղւոյն Գաւառային Ժողովոց միջեւ գծաւորութիւն տիրած ըլլալով, Ս. Պատրիարք Հայրը երկու կողմին ալ հաշտարար գրեր գրեց:

— Արդարութեան գործոց Նախարարն, ընդունելով դաւառացի որբերու այն ցուցակը զոր Պատրիարքարանը ներկայացուցած էր ըստ Բարձրագոյն հրամանի, բարեհաճեր է յայտարարել թէ այս գիր պիտի մատուցուի յոսս Կայսերական Գահոյից:

— Ամասիոյ մէջ, կը գրէ Բիւզանդիոն, մեր ազգայիններէն ոմանք ազօթարան մը հաստատուել են, ուր աւելի կամ նուազ հետեւողութեամբ Բողոքական յարանուանութեանց՝ կիրակի օրեր հաւաքուելով, Ս. Գիւրգ կը կարդան եւ քարոզութիւններ մտիկ կ'ընեն եւ կ'ազօթեն:

— Կրօնական Ժողովը շարժումս գումարուելով, որոշեց. 1. Տիրացու Յարութիւն ուրարողութիւն սարկաւազը զրկել Սըվազի Ս. Նշանի վանքն յապաշխարութիւն: — 2. Գրել Արմաշի վանհօր Փոխանորդ Տ. Մամբրէ Վրդ. Նալպանտեանի որ բացատրութիւն ուզէ՝ Պըչկիտէրէ Զիֆթիլիի մէջ նոյն վանքին միաբան մէկ քանի վարդապետաց կողմանէ կատարուած ապօրէն սլակի մը մասին եւ կարեւոր տեղեկութիւնները քաղելով, հաղորդէ Կրօն. Ժողովոյ:

— Ըստ խնդրանաց Պրուսայի Առաջն. Տեղապահին եւ Գաւառական Կրօն. Ժողովոյ, Ս. Պատրիարք Հայրը յանձնարարեց Տ. Գրիգորիս Եպիս. Ալէաթեանի, որ զտիրացու Գրիգոր փառապետն եւ զտիրացու Արիստակէս Գամպուսեան ձեռնադրէ ի քանանայութիւն Պրուսայու եկեղեցւոյն վրայ:

— Բալուի որբերուն ցուցակն ալ Պատրիարքարան զրկուել է, ըստ Բարձրագոյն հրամանի:

— Բալուէն յունուար 24 թուով դրուած նամակ մը, — կը կարդանք Բիւզանդիոնի մէջ —, կը նկարագրէ անտեսական առօնապէս նեւթական հետեւանքներն, որք յոյժ ցուալի են: Շատեր անմիջական նպաստի կարօտ վիճակի մէջ են: Ի հայրենիս վերադարձուած ճարտարա-

պետներ, որք հոս օրական 40—50 դր. կը շահէին, յանձնառու են օրական 40—50 փարա շահելիք գործ մը գրտնելու, բայց գործ չը կայ: Մնանկայած վաճառականներ նմանապէս կը համակերպին օրական մէկ երկու օխա հացի գնով աշխատելու, բայց գործ չեն գտներ: Շատ մը կարօտեալներ անհամբեր կ'սպասեն Ամերիկացի միսիոնարաց բաշխելիք նպաստին: Բայց հիմա միսիոնարներն ալ կ'ըսեն թէ անցեալ տարուոյ չափ նպաստ բաշխելու վիճակին մէջ չեն: Հնդկաստանի սովին պատճառաւ Անգլիայէն նպաստ գալը դադրածի պէս է, եւ միայն Ամերիկայէն եկած նպաստն ամէն պէտքերուն չը բաւեր:

— Վառնայէն Բիւզանդիոնի կը գրեն թէ, Մր. Ա. տամ անուն անգլ. հարուստ գործարանատէրը կը շարունակէ օրական 100 հացէ աւելի աշխատցնել, օրական 7½ դրուչի, որոց ուսկան հիւսել կուտայ. մարդ զուխ կանգունի հաշուով գործ կը յանձնէ. անոնք ալ կէս օր աշխատելով իրենց օրականը կը շահին: Ուրիշ ձեռագործներ ալ պատրաստել կուտայ եւ Եւրոպա կը զրկէ, ուր Արեւելեան գործերն անուան տակ կը ծախէ այս բարեգործութիւնը քաջալերել փափաքողներուն:

— Սամսոնի մէջ Բողոքական պատուելիներ մեր եւ կեղեցւոյն մէջ կը քարոզեն եղբր մերայնոց հրաւիրմամբ: Ամերիկացի միսիոնարք Հայ որբերը կ'որդեգրեն եւ ուրիշ տեղ կը զրկեն եղբր:

— Պրուսայի մէջ Հայ որբուհիներու համար Ամերիկացի միսիոնարաց բացած Որբանոցն արդէն 30 որբուհի որդեգրած է:

— Ի յիշատակ հանգուցեալ Աննա տիկնոջ Աղաբեան, Հայ-Հումէական հասարակութեան Գլխաւոր Տիկնանց Եղբայրութիւնը Եշ. եւ Ուր. օրերը հաց, ձիթապտուղ եւ լուրիս բաշխեց, տոմակով ներկայացող վիայեալ ազգասիրու: Խմբադրութեան տրամադրութեան ներքեւ դրուած տոմակները յանձնեցինք կարօտ ընտանիքներու:

— Հիւսնիւսոց. — Այս էջերուն մէջ երկիցս խօսեցանք, Ազգային Որբանոցի ընդարձակման եւ հիմնական բարեկարգութեան անհրաժեշտ պէտքին վրայ՝ մանաւանդ ներկայ ստիպողական պարագայից մէջ: Ուրախ եմք՝ տեղեկանալով որ Վարչութիւնը լուրջ նկատողութեան առած է խնդիրը, անոր կարեւորութիւնն զգացած եւ զգացուցած է նաեւ Հոգաբարձութեան, որ՝ Քաղաք. Ժողովոյ պատուիրակ Ստեփան փաշայի հետ խորհրդակցութեամբ եւ գործակցութեամբ՝ ձեռնարկած է ի գործ: Որոշուած է՝ ազգային կալուած եղող Թիճարէթ խանին ամսական հարկը ոսկւոյ հասոյթը յատկացնել Որբանոց-Արհեստանոցի կառուցման որ տեղի պիտի ունենայ Հիւանդանոցի բուն շէնքէն անջատ, բայց անկէ ոչ հեռի գետնի մը վրայ: Հոգաբարձութիւնը իր վերջին նստին մէջ մինչեւ իսկ որոշեր է անմիջապէս ձեռնարկել յիշեալ գետնի ըստ օրենի «մուքաթայի զէմին» ի վերածման, եւ իր անգամներէն փաստաբան Յովհ. Էֆ. Պառաւեանի յայնձնելու է այս մասին հարկ եղածն ի գործ դնել:

Հոգաբարձութիւնը Հիւանդանոցի բժշկական մարմնոյն պէտքերու մասին եւս խորհրդակցելով ի ներկայութեան Քաղաք. Ժողովոյ պատուիրակ Ստեփան փաշա Ասլանեանի, որոշեց՝ իւր առաջին անօրինութիւն՝ ամսա-

կան մի քանի բժշկական այցելութիւններ սահմանել. հաստատութեան ամէն ճիւղերն եւ ի մասնաւորի բժշկականը քննելու համար. Ստեփան փաշա առաջարկեց ինքն անձամբ ամիսը մի անգամ այցելել Հիւանդանոցը, եթէ Հոգաբարձութեան բժիշկ անդամներն ալ նոյնն ընեն, որով 10 օրը մի անգամ օրինաւոր բժշկական այցելութեան ենթակայ կ'ըլլայ հաստատութիւնը. Հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ընդունեց սոյն առաջարկը:

Հոգաբարձութիւնը այժմ կը խորհրդակցի նաեւ Հիւանդանոցի ի նպատակ պատրաստուելիք եւ ի վաճառ հանուելիք դերձանի (մաքարա թիւթսի) խնդրոյն վրայ. Վսեմ. Ստեփան փաշա կ'ըզադի Հիւանդանոցին Կանոնադրութեան պատրաստութեամբ:

— Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վարժարանի ընթացաւարտներէն Օր. Սիրանոյշ Տէր. Արրահամեան, Ուսումն. Խորհրդոյ կողմանէ կարգեալ Յանձնախմբին առջեւ քննութիւն անցունելով, վկայական ստացաւ:

— Ս. Պատրիարք Հայրը նկատելով որ Հայ որբերը ինամեղու համար օտարազգի մարդասիրաց կողմէ եղած բոլոր ձեռնտուութիւնք եւ սահմանուած հաստատութիւնք զթասիրական եւ բարեգործական նպատակ ունին իրենց, եւ նուիրատուաց ոգւոյն կը հակառակի ո՛ր եւ է միջոց կամ ձեռնարկ որ ընտելիւն ունենայ նոյն որբերն անջատել իրենց մայրենի Եկեղեցւոյ ծոցէն, եւ նոյն խոկ Ազգն ալ չի կրնար հաւանիլ այդպիսի ձգտմանց, անօրինեց որ ուր ուրեք որբանոցներու մէջ հայ աղաքներ կը պատասպարուին, նոյն տեղերու Առաջնորդք՝ որբանոցներու վարչութեանց հետ համախորհուրդ՝ սահմանեն հարկ եղած կարգադրութիւնն, որպէս զի ապահովուի հայ որբոց հայերէն լեզուի եւ Հայ Ս. Եկեղեցւոյ գաւառութեան ուսումն եւ եկեղեցական պաշտամանց վայելումն, եւ այս կարգադրութեանց արդիւնքը ներկայացուի իր հաւանութեան. նոյնպէս անօրինեց Ն. Բարձր Սրբազնութիւնն որ ըլլալիք կարգադրութեանց գործադրութեան համար պէտք եղած յանձնարարութիւնք ըլլան նոյն որբանոցներու վարչութեանց: (Բիւզանդիոն)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ ՔԱԶԱՆԵՐ

Պոլսոյ հարուստ հայուհիներէն մին իւր մեռնող ամուսնոյն իւղաներկ պատկերը երեք օրինակ դժել կուտայ նշանաւոր պատկերհանի մը. գործը կ'աւարտի եւ կ'արժանանայ այրի տիկնոջ հաւանութեան. բայց զինք՝ գթաութեան ինձոր կը դառնայ իրեն եւ գծագրիչին մէջտեղ. վեց ոսկի կ'ուզէ վճարել հատին, մինչ վարպետները 25 ոսկի կ'արժեցնեն. մինչ այս, մինչ այն, չնորհիւ մեռնող էրկանը ոսկիներուն՝ այրիին բաղդը նորէն կը բացուի. երկրորդ պատկով մը ուրիշի կրնը կ'ըլլայ եւ, երթաք բարո՛ւ հանգուցելոյն յիշատակը. պատկերներն անտէր կը մնան եւ գծագրիչը կ'ստիպուի արդարութիւն խնդրել դատարանէն:

Ահա յիշատակի յարգանք եւ գեղարուեստի քաջաբեր:

Ա Ձ Դ

Դեր. Տ. Ներսէս Վ. Փափազեան կիւրակէ իրիկունները քարոզ պիտի խօսի Հայ-Հոտլմէականաց Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյն մէջ. Դշ. եւ Ուր. Գրերն Ա. Բեւադալ Ժամը Յին. Ամէն երեկոյ Խաղաղականի Ժամերգութիւն:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԿՐԵՏԷԻ ԽՆԴԻՐԸ

Կրեաէի մէջ ուրեք ուրեք դեռ կուրները կը շարունակեն. Սամոթայի կողմերը տեղի ունեցած ճակատամարտին մէջ ընիկներէ 2 մեռեալ եւ 18 վիրաւոր կայ. ի Զիքսլարիա, ապստամբաց բանակետղը ուժանդուած է՝ կ'ըսուի՝ օտար մարտանաւոց կողմէ. Զանազան տեղեր պաշարուած Իսլամներ եւ ապստամբաց ու Հելլենաց բանակետղերը հաղիւ կրնան պարէն ճարել:

Սելինոյի մօտ Իսլամք դեռ պաշարուած կը մնան եւ Տէրութեանց ծովակալաց եւ հիւպատոսաց բոլոր ջանքերը կը նկրտին զայնս աղտակել. Սթալիօզ ամբողջ, մէջի 3000 հոգիով, Կրեաղեց ձեռքն ինկեր է. Այս ամբողջ կ'իշխէ Բանտանոյի գիրքին, որ սակայն աղատուեցաւ պաշարեալներով. Կղզւոյն ներսերը Փրանսացի նաւաղ զբրկուելով, հարիւրաւոր Իսլամներ աղտաւած են, որուն համար Օսմ. իշխանութիւնք չնորհակալ եղան Ֆրանս. ծովակալին:

Անցեալ շաբթու Հանեայի մէջ չփոթութիւնք ծագեցան, որոց միջոցին ոստիկան-զինուորաց զնդապիս Սիւլէյման պէյ սպաննուեցաւ. Մովակալը ուղեցին ոստիկան-զինուորաց խառն գունդը ցրուել, մէկ ամսաթոշակի վճարմամբ գոհացնելէ յետոյ, սակայն նոյն զօրաց հրամանատար անգլ. Պօր չհաւանեցաւ՝ Կայս. Իրտաէ պահանջելով. Հանեայի օտար պահակախումբը կրկնապատկուեցան եւ կղզւոյն զանազան կողմերը խառն նաւաղ ցամաք հանուեցաւ, եւ Հելլեն դեր-հիւպատոսն ու օտար լրագրաց թղթակիցք ծովակալաց հրամանաւ եւ բռնի պարտաւորեցան հեռանալ կղզիէն. Օտար մարտանաւք միշտ հսկելով, կ'արգիլեն Հելլեն նաւերու՝ ցամաք դորք ու պաշար հանել, եւ ծովակալք կարգապահութիւնը չխանդարելու մեծ հոգ կը տանին եւ նոր ուժեր խնդրած են իրենց կառավարութիւններէն. Վերջին լուրեր կ'իմացնեն թէ ապստամբք անսաստած ըլլալով, ծովակալք կրակ ըրեր են անոնց վրայ. Օսմ. երկու մարտանաւք մասնակցելով՝ թնդանթ տրձակիր են եւ ապստամբք նուաճուեր են, կ'ըսէ Իզսաւ:

Տէրութեանց Աթէնքի գետպանք Յունաստանի ծանուցագիր մը տուին որում յայտնելէ յետոյ թէ կացութեան երկարիւր Եւրոպայի խաղաղութիւնը կրնայ խանգարել, յայտարարեցին թէ արդի պարագայից մէջ ընաւ կարելի չէ Յունաստանի թողուլ Կրեաէն, եւ Տէրութիւնք համաձայնած են վարչական բացառիկ կազմակերպութիւն մը տալ կղզւոյն, ընդ Վեհապետութեամբ Վեհ. Սուլթան:

նին, այսպէս Հելլեն զօրաց եւ նաւատորմին յետս կոչ-
տիլն անհրաժեշտ դորձած ըլլալով, առ այդ 6 օր պայ-
մանաժամ կը արուի Յունաստանի, եւ երբ սա մերժէ,
Տէրութիւնը անպատշաճ կերպիւ որոշած են ճնշողական
միջոցներու գործելը: Յունաստան այս Բշ. օր իւր պատաս-
խանք տուաւ յորում երկարօրէն կը բացատրէ այն պատ-
ճառներն որք կը պարտաւորեն զինքը չհամակերպիլ ծա-
նուցագրոյն: Սակայն կարիւրութիւն կայ, կ'ըսուի, բա-
նակցութեամբք համաձայնութեան մը յանգելու: Այդ
մերժման հետեւանօք՝ Տէրութիւնը չեն կրնար համաձայ-
նիլ, կ'ըսուի, ճնշողական միջոցներուն վրայ: Բ. Դրան
ալ ծանուցագիր մը արուեցաւ, որուն պատասխանուե-
ցաւ չարաթ օրը: Օտմ. Կայսրութեան ամբողջութիւնն ու
Վեհ. Սուլթանին իրաւունքը պահպանելու համար՝ Տէ-
րութեանց ջանքերուն համար Կայս. կառավարութիւնը
չնորհակալ ըլլալէ յետոյ, հաւանութիւն կը յայտնէ կողմ-
նին ինքնօրինութիւն չնորհելու համար Տէրութեանց
բաղձանքին, սակայն անոր ձեռքն վրայ բանակցելու ի-
րաւունքը կը վերապահէ:

Եւրոպական Դահլիճը եւ Խորհրդարանը յաճախ այս
խնդրով կը զբաղին, որուն յատուկ Կապոյտ Տետրակ մը
բաշխուեցաւ Անգլիոյ Խորհրդարանին անդամոց: Գեր-
մանիա այլ եւս չեզոք մնալ մտադրած է, կ'ըսուի: Եւրո-
պայէն կը շարունակեն տակաւ նոր ուժեր զրկել ի Կրե-
տէ: Մանչի Անգլ. նաւատորմը ձիւրալթարէն անցաւ
Միջերկրական դալու համար:

Յունաստան միշտ կը պատրաստուի եւ 1881էն 88ի
պահեստը եւ ուրիշ պահեստի զօրաց վեց կարգեր փու-
թով ի զէն կոչուեցան, մինչեւ քանի մ'օր Թեսալիա զբա-
նուող զօրաց թիւը 100,000ի բարձրացնելու համար:
Նաւային զօրաց պահեստը ալ ի զէն կոչուեցան. կամա-
ւորաց ժամանումը կը շարունակէ եւ ժողովրդային բա-
նակին մէկ մասն ալ շարժման վիճակի մէջ դրուեցաւ:
Մովեզերաց ամրոցը փութով կը սպառազինուին: Զինուոց
ներածման տուրքը ջնջուեցաւ եւ երկրին տրոց զանձու-
մը փութացնել հրամայուեցաւ:

Իսկ Օտմ. Կայսրութիւնը կը շարունակէ միշտ իւր ի
զէն կոչած զօրքը Հելլեն սահմանադրութիւն համախմբել:
Տրապիզոնի նահանգին, Պիլէճիկի, Բէնիլլրիի եւ Տէվէ-
լուի պահեստը, Սելանիկի, Եսնիայի ու Գոսովայի Մուս-
թաֆըքը եւ Կիւմլուճիկի ու Գրըգըլլուէի ինքիաթք
փութով ի զէն կոչուեցան, ինչպէս նաեւ նաւային զօ-
րաց պահեստը: Բաղմաթիւ թնդանօթ ապսպրուեցաւ ի
Յրանսա: Զինուորական շարժումն անընդհատ կը շարու-
նակէ: Մախաւսէի շոգենաւք Սեւ ծովու եւ Մարմա-
րայի նաւահանգիստներէն առնուած զօրքերն ուղղակի
Թէքիրտուղ կը փոխադրեն, ուր այս ամթիւ մեծ ո-
գևորութիւն կը տիրէ, եւ հոնկէ Մուրաալիի ճամբով
Հելլեն սահմանադրութիւն կը զրկուին: Մախաւսէի վար-
չութիւնը գովիլի ծառայութիւն մը մատուցած է՝ իւր
փոխադրութեանց վարձն, 135,000 ոսկին, առնել չուզե-
լով: Սելանիկէն ի Բաթլէրին անընդհատ զօրք կը զրկուի,
սահմանադրութիւն մօտ ըլլալուն համար: Բրէվէզայէն մին-
չեւ Բլաթմոնտ 70,000 զօրք կը գտնուի: Թորիլիի գիծ
մը հաստատուեցաւ Գարապրուէի (Սելանիկ) առջեւ եւ
ամրոցն սպառազինուեցաւ:

— Պէրութի կուսակալ անուանեցաւ՝ Ոստիկանու-
թեան նախորդ նախարար Նազըմ փաշա:

— Բանէլէնիք ընկերութիւնը իր Սեւ ծովու շոգե-
նաւային երթեւեկը դադրեցուցեր է:

— Յունաց Պատրիարքարանի Սինոդը նախորդ Տ.Մն-
թիմոս Պատրիարքին դէմ երեսուն կէտերու վրայ ամ-
բաստանագիր մը կը պատրաստէ:

— Վեհ. Սուլթանն իր Անձնական Գանձէն մեծա-
քանակ ալիւր գնել տալով, Կրետէ զրկել եւ Իսլամաց
բաշխել հրամայեց:

— Սանիյէ Միւթէմայիզ աստիճան տրուեցաւ Թա-
ղապետութեան Լ. շրջանակին (Գանլըճա) Բոխլի՛ Լեւոն
էֆէնտիի:

— Յրանսական կղերին արտօնութիւն տրուեցաւ
Պէրութի մէջ Որբանոց մը հիմնելու:

— Շահին սուրհանդակը շարժուա ժամանեց, Պարսկա-
կան ղեկավարին բերելով Թեհրանէն կարեւոր պաշտօնա-
զրեր:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Սերպիոյ թագաւորը Սօֆիայէն Պէլկրատ դարձաւ:
Իւր գտած սիրալիր ընդունելութենէն շատ գոհ մնացած է:

— Յրանսայի Երեսի. Ժողովոյն մէջ՝ Եկեղեցիին Պե-
տութիւնէն զատելու առաջարկը մերժուեցաւ:

— Պրադիկոյ մէջ Պարայի հրոսակներն 200 զինուոր
սպաննիր են եւ Բիւ Եանէյրոյի մէջ ժողովուրդը քանի
մը լրագրաց խմբագրատուններն աւարի տուեր է:

— Կոմս Մոլթքէ՝ Վիլհէլմ Կայսեր ինքնագիր նամա-
կը յանձնել է Չարին:

— Անգլիոյ ծովային նախարարութեան ելմացոյցին
մէջ 16 մարտանաւու եւ 6,300 նաւաղի յաւելում մը նը-
շանակուած է:

— Շուէտի Օսկար թագաւորը հրաժարեցաւ՝ անգլո-
վենեցուէլեան դաշնագրոյն համաձայն 5րդ իրաւարար մը
անուանելու պաշտօնէն, որովհետեւ ամերիկեան ծերակոյ-
տին մէջ այդ մասին զիտողութիւնը եղած էին: Ուա-
շինկթընի անգլիւնեցուէլեան ղեկավարը համաձայնեցան
5 անձ որոշել որոցմէ պիտի ընտրուի իրաւարարը:

ԱՌՏՆԻՆ ԶԵՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

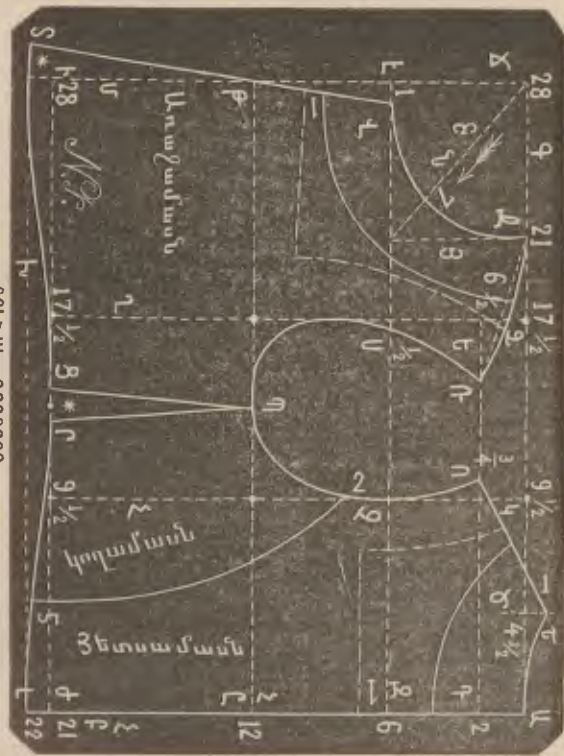
Կարն իրանագրեւսին տպարար զանազան ձեւերու
վերածելու եղանակը

Դիսիլիֆ. — Թէպէտ եւ ըստ կարգին ներկայ թուով
պիտի տայինք թելը ձեւերու եւ կարեւոր բացատրու-
թիւնը, բայց ինչ ինչ նորանոր կարգադրութեանց պատ-
ճառաւ զայն պահեցինք յաջորդ անգամուն, եւ այժմ կը
փութանք ո՛չ նուազ կարեւորութիւն ունեցող ձեւերու
վրայ խօսիլ:

Կուլամասով իրանագրեւս շինել. — Ներկայ 4րդ օ-

ընդհանուր նոյն եւ նման է առաջին օրինակին⁽¹⁾, բայց ի այն յաւելումներէն՝ որոնցմով կ'ուզենք այլ եւ այլ իրանադրեալով ձեւեր յառաջ բերել: Օրինակի համար, եթէ ուզենք կողամասով մը ներկայացնել իրանադրեալն, այն ատեն 2 կէտէն 2 հարմէզ վարօք կէտ մը գնելով՝ կ'ուզենանք կողածագն: ԲՆ գծին վրայ ալ 5 հարմէզ յառաջանալով՝ կ'ուզենանք յետամասին մէջքի լայնութիւնն:

Երախայից կարճ — Իրանագետքը յետամաս, կողմնա եւ առաջամասով շրջեցող կերպը, ինչպէս նաեւ պարանոցն նշանակուած են:

եւ այս երկու կէտերը վայելուչ աղեղնաձեւ գծով մը մէկ մէկու միացնելէ յետոյ, յետամասն ու կողամասը միանգամայն երեւան կ'եննեն (Տե՛ս 4րդ օրինակն):

Տիպարը ձեւիչով բաժնելէ վերջ՝ աստուան ու կերպարը կտրուած ատեն, այս եղբերուն զիմաց եւս կարաւորութիւններ պէտք է ձգենք:

Հոլանի ձեւացնել. — Երախայից հագուստներուն փողկերը հոլանի (shifoljքե) չինելու համար, ՈՇ գծին երկայնութիւնը չափելով՝ կէտ կ'ընենք (որ է 3 հարմէզ եւ 2 1/2 հարմէզ), եւ մէջտեղը կէտ մը կը նշանակենք. նոյնը կ'ընենք նաեւ ԱԲ գծին վրայ ԴԶ կէտերուն մէջտեղն: յետոյ այս երկու կէտերը վայելուչ աղեղով մը մէկ մէկու կը միացնենք:

Ապա կը չափենք ԶԸ գծին երկայնութիւնն եւ կէտ ընելով, դարձեալ կը նշանակենք կէտ մը, ինչպէս նաեւ ՎՏ կէտին մէջտեղն, եւ այս կէտերն ալ զգալի աղեղով մը մէկ մէկու կը միացնենք, այնպէս որ փողկերին հետ զուգահեռական ընթացք մը ունենայ:

Արդ, եթէ սոյն քանակութեամբ ձեւացած հոլանին անբաւական թուի, կամ աւելի նուազ պահանջուի, այն ատեն ըստ կամայ յիշեալ աղեղներուն զրոյս կամ մէջի

կողմերէն զուգահեռաբար ընթացող յաւելուածական զըծերով պէտք եղած ձեւը կուտանք:

Զորեքկուսի հոլանի ձեւացնելու համար ալ՝ նախորդին պէս՝ նախ ուսերուն վրայ մի եւ նոյն հեռաւորուէ թեամբ կէտերը կը նշանակենք. յետոյ՝ յետամասին վրայ թիկնաւարտին գէմի գիծը քաշուած ատեն՝ զիտելու հնք որ նոյն ՈՉ գծին զուգահեռական ընթացք մ'ունենայ եւ նոյնպէս ալ առաջամասին վրայ ՌՍ գծին հետ զուգահեռաբար ընթանայ (Տե՛ս 4րդ. օրինակին սա — — — — — ձեւով գծերը):

Ինչպէս ըսինք, հոլանի ձեւացնելը ճաշակի խնդիր է, ուստի մենք միջին ընթացքով յետամասին վրայ ԶԶ գծէն 1 հարմէզ զուգահեռաբար վարօք կը չինենք եւ առաջամասին վրայ ալ ՎԹ գծին կէտէն 1 հարմէզ վարօք, անշուշտ զիտելով որ՝ գէպի անութի կողմը մի քիչ խտոր ընթացք մ'ունի:

Անտարա'կոյս մեր ըսածներէն չի հետեւիր թէ՛ բոլորչի կամ չորեքկուսի հոլանի ձեւացնել ուղած ժամանակնիս անպատճառ պէտք է հագուստին այն մասը կըտրենք հաննք, այլ այդ մասերը կրնանք ուրիշ նիւթերով ու պէս պէս զարդարանքներով ծածկել, իրրեւ դաս վրայ (ամբիսեւրման) ձեւացնելով:

Ուրեմն, հոլանիին սահմանը՝ ձուսն եղանակի համար, թաւիչով կամ փոթուող զարդերով կրնայ ծածկուիլ, իսկ ամսան եղանակի համար ալ՝ ծակոտէն ժանեակներով, կամ Պարսայի նրբանկուած մետաքսեղէն նիւթերով կերպ կերպ զարդեր կրնայ յորինուիլ կարողին ճաշակին համեմատ, որոնցմով երախային պարանոցն եւ ուսերը մերկ չեն մնար, ո՛չ ալ հագուստին այդ մասերն՝ անդարդ:

Մ. ԳԱԼԵՆՏԵՐ

ՇԱԲԱԹԸ ՄԷԿ ՀԱՐՑՈՒՄՆ

7րդ ՀԱՐՑՈՒՄՆ — Մարդ ուսելու համար կ'ապրի թէ ապրելու համար կ'ուսէ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

Մարդս պէտք է ապրի մարդկային, ընտանեկան, ընկերական պարտականութիւնները լիութի կատարելու համար. առ այս պէտք ունի մտաւոր եւ մարմնական անուշդի. ուստի ուսել եւ ապրիլ իրարմէ անբաւան կը նկատուի: Թէպէտեւ շատեր ապրիլ կ'ուզեն՝ միմիայն ուսելու համար:

Մ. ԱՐԻՍԵԱՆ

Բնականաբար կ'ուտենք ապրելու համար, բայց եւրանի այն մարդուն որ կ'ապրի՝ իր նմանեաց օգտակար ըլլալով:

ԱՐԱՄ Մ. ԴԱԼԵՆՏԵՐ

9րդ ՀԱՐՑՈՒՄՆ. — Ո՞րոնք են ողորմութեան պայմանները: Պատասխանները, կարճ եւ սովորի, պէտք է խմբագրութեան զրկուին մինչեւ ութ օր: Հաւաքոյն պատասխանները կը հրատարակուին:

(1) Նոյն օրինակին վրայ Բ, Ը, եւ Ն թուերուն տեղ սխալ տաւեր փորագրուած էին. ուստի այս անգամ ուղղեցինք զայն:

(2) ՄԻՋՐԱՆ ՅՈՈՂՋԱՆՆԵՍԵԱՆ

ՀԻՆՈՐԻՆԱՅ ԱՂԶԻԿՏԵՍ

ԲՈՅՆԻ ՄԸ ԶԱԳՈՒԿՆԵՐԸ

Վերջապէս ինք որ մինչեւ այն ատեն իր անտարրեր ընթացքով չէզոք կենալ կը թուէր, յանկարծ զործի մէջ նետուեցաւ, ըրաւ չըրաւ եղբայրը առանձին տեսնելու միջոցը գտաւ, եւ միտմամբ քերէն փախցնել կեղծելով, գլխուն եկած ձախորդութիւնը կարապետ աղային մէկիկ մէկիկ պատմեց:

Խեղճ մարդուն սիրտը փլաւ, եւ իր քրոջը ձեռքը փռնելով, երկայն ա՛խ մը քաշեց: Անուշիկըս, ըսաւ, քենէ ի զատ ո՞վ ունիմ աշխարհիս մէջ, մայրս տարիքն առած իս չի հասկնար, մինակ դուն իս կը հասկնաս ու իս կը մխիթարես, նայէ ինծի բան մը ըսա՛ւ: Խեղճ մարդը չէր գիտեր թէ մօր մը սիրտը տղուն սրտին հետ կա-րունի եւ տղուն երջանկութիւնը բոլոր իր կեանքին նը-պատակն է:

Ա՛հ, Անուշ խօսք խառնած եւ եղբորը երջանկու-թիւնը խանգարած էր, ասոր փոխարէն գուրգուրանք կը զսնէր: Քոյր եղբայր կը նամանէին բոյնի մը ձագուկնե-րուն որ կառուցի անմիտ հարուածներ կը փոխանակեն:

Սակայն ասիկայ չէր նմաներ այն կառուցի հարուած-ներուն որ ձագուկները բոյնին մէջ իրարու կը չոսայեն: Թեքեա օղին մէջ համարձակ սլացող թռչունը կարօտ-նայ հին օրերու տաքուկ բոյնին հետ՝ անցեալ կապն ու կոխը որ բոյնէն մնացած յիշատակներու անբաժան մասը կը կազմեն: Բայց վստահ եմ որ Անուշ բնաւ պիտի չու-ղէր յիշել որ մը՝ այն նենգամիտ փոքրիկ խաղը գոր փոր-ձեց իր եղբոր գլխուն խաղալ:

Միայն թէ, որչա՛փ տկար գտնուեցաւ իր եղբոր տղուն բարոյականին առջեւ, իր փոքրիկ հաշիւները ի՞նչ չուտ օղը ցնդեցան: Կարապետ աղա, աղջիկտեաի ձախորդութեան չափազանցեալ պատմութիւնը իր քրոջ չարամտութեան չի վերագրեց, անոր վրայ անպայման վստահութիւն ունէր, մտքէն անդամ չէր կրնար անցնիլ թէ իրեն կրնար վնասել:

— Դուն հոգ մըներ, քուրուկ, նայէ ինտոր վրայ կեղևնք, ըսաւ, քոյրը խրախուսել կարծիւով:

Իսկ ինք ձախորդածքէն գրգռուելով, փոխանակ պա-ղելու՝ աւելի բորբոքեցաւ:

— Ինծի կարապետ աղա թո՛ղ չըսեն, էյեր որ ան նազը նազենիմ աղջիկը մօրս տունը հարս չի բերեմ, կը-սէր երկուքը մէյմը:

Իրիկընող նաւավար Պէտօին ետեւէն մարդ հա-նեց, ինքն ալ գիշիրը մէկ աչքը բաց մէկ աչքը գոց քնա-ցաւ: առտուն մուկն ի լուսուն տեղէն ցատկեց, տանը մէջ ամէնքը արթնացաւ: Իր դէմ առաջին անգամ ելլողը իր քոյրը եղաւ, որ իրեն պէս գիշիրը կէս քուն կէս ար-թուն անցուցեր էր եւ հիմա գործերուն ելքին կը սպա-սէր:

Կարապետ աղա Խաղիւղցի նաւավարին ճամբան կը նայէր: Միջադիւզ պիտի երթար իւր գործի ընկերովմէն, Դասողար աղայէն, իր առնելիք աղջկան հա մնալուն գաղտնիքը հասկնալու համար:

Անուշ մէյմէկ բան պատճառ կ'ընէր, Կարապետ ա-ղայի բոլորտիքը կը սլքբարկար, որպէս զի եղբորը հետ խօսքի բռնուի. բայց ան՝ մտազբաղ եւ չուրջը դարձա-ծին անփոյթ, սենեակին մէջ վեր վար կը քալէր: Մէյ մըն ալ դարձաւ քրոջը ըսաւ:

— Աչքս դուրը մնաց, ճանւմ քուրուկ, մէյմը նա-յէիր սա Պէտօն ո՞ւր է:

— Կուգայ, կուգայ, ուր որ է՝ հիմա մէջտեղ կեղ-լայ, պատասխանեց քոյրը:

— Օրը իրինկուն եղաւ, եկող գացող չի կայ:

— Մեղայ, օրը իրինկուն եղաւ ալ ի՞նչ է, կայ-նէ որ մուծը ճեղքուի:

— Դուն նայէ մէյմը, ինչո՞ւ պէտք:

— Աղչափ արտո՞րք է:

— Է՛, չէ. դուն մէյմը նայէ:

— Ձը սատկեցաւ ա՛. ո՛ր որ է հիմա երեւան կեղ-լայ:

— Հիմա բան մը պիտի ըսէի:

— Ըսէ, աղբարիկ, ըսէ, մի քաշուիր:

— Քուրուկ, չե՞ս հասկնար, ատենին երթամ, ի-մանամ, ի՞նչ կ'ըսեն եւ աղջիկներն մեղի չեն իտար:

— Ձե՛ն իտար մի, ի՞նչ, քե՞զի չեն իտար. ո՞վ չի տար. խելք չունենամ որ հաւատամ. դուն ալ անանկ գիտ-ցիր որ չեն իտար. որը՞ կուգես, քա՛նի հատ կուգես. մէկին տեղ տասը, քսան, հարուր:

— Դուն ըսիր նէ՛:

— Ես անանկ բան չըսի:

— Ձըսի՞ր մի՛:

— Ձէ՛, չըսի, սխալ լսեր ես:

— Ըսի՛ր:

— Ձըսի՛:

— Ըսիր կըսեմ կոր:

— Ըսի՛, չըսի՛. աղէկ ա՛, քանի որ լսեր ես, ինչո՞ւ կը կենաս. երթալիք ունիս նէ ատեն առաջ ել գնա:

— Է՛ հա, կերթամ:

— Հա՛ եա՛, գնա՛, ուշ չի մնաս:

— Հասկցանք, կեցիր Պէտօն դայ որ երթամ:

— Պէտօն ի՞նչ կը նայիս, անոր գալիքը չի կայ:

— Ձէ նէ մի ետեւէն մարդ չի խրկուեցաւ:

— Աղէկ որ գիտցար, չի խրկուեցաւ եա՛, ի՞նչ հաս-կեցար:

— Անո՞ւշ...

— Սանքի ես ետեւէն պիտի վազէի:

— Անո՞ւշ...

— Հայտէ իսկէլէն իջիր տէ, խանրխոդ ալ ես քաշեմ:

— Անո՞ւշ...

— Ինտոր է նէ, ան չըլթիկին քեզ կը հասցնեմ, մի՛ վախնար:

— Հերիք չէ՞ քուրուկ, ալ հերիք չէ՞, անուշըս:

— Ես ի՞նչ գիտնամ, կարգուելու մը ետեւէ ես ին-կեր, ալ աչքիդ բան մը չերեւնար կոր: Անուշ, Անո՞ւշ,

Անտէշ, Հա պարէ աշխարհ եկած չըլլայի աէ, սա Անուշ անուան ալ չեղած ըլլար:

— Ինչէն, քուրուկ:

— Հապա նայէ՛, միտքդ ուր տեղուանք կիրթայ կոր. Պէտօին ետեւէն մարդ խրկեր եմ, չեմ խրկեր, հիմա մարդըդ մէջտեղ կեցայ աէ կը տեսնաս: Վայ վայ, վայ, վայ վայ վայ:

— Ասանկ է հա՞. ես ալ հետդ աղբար չեմ:

— Է՛, է՛, մի՛ ըլլար. եղեր ես աէ տղաբաթեանդ ի՞նչ խերը տեսանք:

— Եա՛...:

— Հապա ես ի՞նչ գիտնամ, խտեղխտի, պարթիտի, մենէ աղէկ են: Նայէ՛ Մըկըրը, ինչուան իր քուրը Պէտօին զուլը չի հանեց, ինք աշխարհի անուան չի տուաւ: Երեսկ քեզի, Դոհար, վույ վայ մեղքիս, մենք ալ մա՛րդ ենք, էշը մերն է որ փալան չունի:

— Վայ քուրուկ, վայ:

— Է եա՛, պարէ ինչ որ պիտի ընես՝ որ առաջ բրէ, մենք ալ հոգերէդ խալըսինք երթայ:

— Ի՞մ հոգէս:

— Հա՛, քու հոգէդ:

— Ի՞մ, ի՞մ հոգէս:

— Քու, քու հոգէդ:

— Ըսել է քեզ հոգ ըրած չունինք:

— Ո՞վ գիտէ:

— Ո՞վ գիտէ մի, ես գիտեմ նէ՛:

— Աղէկ ա՛, դուն որ գիտես, եղաւ քնաց, մեղք որ մենք չենք գիտեր:

— Է չիտակիր, արցնել տուիր, ես կ՝ ուէի աէ՝ քեզ բա՛ցը մի պիտի ձգէի:

— Կուզես ձգէ, կուզես մի՛ ձգեր. իմ հոգս ալ քեզի՞ են տուեր. առ աշխարհիս մէջ ամէն մարդ իր զխուռն ճարը կը նայի: Անանկ է ես, քեզի՞ ինչ. հոգ մըներ, Աստուած ամենուս ալ ողորմած է:

— Հոգ չընեմ, ի՞նչ կըսես, քուրուկ, բերնէդ ելածը ականջդ կը լսէ՞ կոր, հոգ չընեմ, առ ի՞նչ ըսել է. հապա՛, ո՞վ հոգ ընէ:

— Ի՛ւՖ:

— Քուրուկ, սա միտքդ ի՞նչ է նէ, բաց ըսէ որ հասկնամ:

— Նայէ ախպարիկ, Պետոն չեկայ դայ:

— Պետոն մի:

— Հա, հա, Պետոն, կեցաս ճամբէդ ետ կը մնաս:

— Ապրիս քուրուկ, երեսդ ճերմակ. նայէ՛, քուած խօսքդ որ մնաց՝ լման ըրէ: Վայ ինծի՛ պէս կարգաւոր աղբարոց զխուռն, ինծի պէս աղբարոց զխուռն, քուած խօսքդ որ մնաց՝ լման ըրէ: Նայէ մէյմը սըլոր, քեզ մաքէս անգիտիմք. քուած խօսքդ որ մնաց՝ լման ըրէ: Ես ալ ինչպէս որ գիտածուսն, որո՞ւ խօսքը ըրի աէ հաւնեցար: Հոգ չըն մարդու չես հաւնիր, նորիւրուկ ճօլինսներ կուզես: Աղէկ ա՛, միտքդ առ որ է, ըսէ, քեզի համար Ուզուն-Չարչին ապապրենք, ուզածիդ պէս հաս մը չարիսէն քաշել տանք:

— Հէմէն կարգըս կատարէին աէ, առաւրձնով բերանըս բացած չըլլայի:

— Եա՛:

— Ես ալ քո՛ւր եմ, ըրած խօսքերդդ ախպոր մը խօսքերն են:

— Տէ՛, աէ՛. անանկ խօսք չըլլար, ինչուան հիմա ձայն չի հանելո՞ւս կը խալուիս կոր, ալ երկան ըրիր: Ախպոր մը ինկածը ըրի, ձեռքէս եկածը ետիս չի ձգեցի: Սիրտս հանգարտ է, ճակատըս բաց է. հէմ միտակ ան առենը չէ, հիմա հա՛, ըսէ, ուզածդ քեզի առնեմ:

— Օ՛խ... չուլէ քողքիկ թող ըլլայ, փառէ մօմիկ թող ըլլայ, թէք թող ըլլայ, թող ըլլայ, հէ՛: Չեմ վրոթկիր կոր ա, ելլամ խենդ խենդ չարթեմին մէկը առնեմ, ո՞վ գիտէ ո՞վ:

— Ի՞նչ ըսել է ո՞վ գիտէ ո՞վ. Կակիկին մասայը դարձուցիր, հաւնիս ի՞նչ պիտի ըլլայ, չի հաւնիս ի՞նչ պիտի ըլլայ. ամէն մարդուն քիթը բերնին վրայ է. ամէն մարդ երկու աչք ունի, երկու ականջ ունի. հերիք է որ էրիկ ըլլողը քանի մը փարա ունենայ, ձեռքը բերանը հասնի:

— Հօշ մեր տունը Այնօրօղի վանքն է, էրքէկ կատու մը անգամ մտած չունի. կըսես կըսես դուն կը լըսես. Մարըս վրայ կիյնայ, Թաթիլիէն վրայ կիյնայ, դուն կիյնաս. չիյտեմ ի՞նչ է. առնելիք ետեւումս ժամէն ելլալուն անգամ չեմ տեսած:

— Իրա՞ւ:

— Է եա, մանչ աղջիկ կընեն չեն ըներ իրար կը հանդպցնեն, ի՞նչ գիտցար:

— Խեղք չունենամ աէ հաւտամ, պառաւ կնկան խօսքեր:

— Գիտածուն ունիս՝ դուն ունիս. էսնաֆներ ունիս՝ դուն ունիս: Գիտածունդ ալ քեզի, էսնաֆ ալ քեզի, բարով վայելես. Մեր տանը էշիկէն ներս էրիկցու մարդ մտած չունի՞ ես, ես ան նայիմ:

— Վայ կիտի էրիկմարդութիւն վայ. ի՞նչ օրերու հասանք, ողորմած Աստուած. Աղջիկանսի տեղ էրիկտես հէ. է՛ չիտակը, առ ալ գէշ չէ. ըսել է հաւնիս, հաւնիս հաւնածդ պիտի առնես: Աղէկ, ըսենք որ առանկ մէկիկ մէկիկ ակոռայիդ զարկիր, առանկ հաւկիթ էրիկը զխուռն քեզի պիտի բերէ:

— Չըմ... ը՛. ը՛:

— Է հատէ առ քու ուզածդ ալ ընենք, հասկցայ մօտամսի մը կուզես կոր. նայինք որ ետքը փիւշման չըլլաս:

— Քանի որ մէկտեղ ես, ինչը՞ս փիւշման ըլլամ:

— Ա՛տ ինչ ըսել է. մեր տունը Նոյ Նահապետին տապանն է որ հասնողը հոն թխմուի կենայ. է քուրուկ, կարգըսդ մի, դուն մէկզի, ես մէկզի:

— Չըմ... ը՛. ը՛:

— Ի՞նչ գիտցար, պէտք ըլլայ նէ, զատուինք՝ դատ տուն տեղ պիտոր ըլլանք:

— Չըմ... ը՛. ը՛:

(Ետեւումս)

Տե՛ր Լրագրոյս՝ Ա. ՍԱՔԱՅԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԳԵԱՆ

(Նախկին ՊԱՂՏԱՍԻՍՄԱՆ Տպարան)

Կ՝ Պոլիս, Սուլթան Համաժ 14.